

“Türkiye-Suriye Krizinde Politik Söylem”

ERAY ALIM

*Türkiye’de Dış
Politika Krizlerinde
Karar Verme ve Kriz
Yönetimi Süreç
Analizi*

*TÜBİTAK 1001
Projesi
Proje No. 112K172*

*Lisansüstü Seminer
Çalışmaları Serisi*

www.tfpcrises.org
www.tdpkrizleri.org

*TÜBİTAK 1001 Projesi
Proje No. 112K172
Çalışmalarından
Yararlanılarak
Hazırlanmıştır.*

“Türkiye-Suriye Krizinde Politik Söylem”

Eray Alım

Yıldız Teknik Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı

Ders: “Türk Dış Politikasında Kriz Yönetimi ve Zorlayıcı Diplomasi”
Güz Dönemi 2015
Yöneten: Doç. Fuat Aksu

Türkiye-Suriye Krizinde Politik Söylem

Eray Alım
07/01/2016

Yıldız Teknik Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı

Türk Dış Politikasında Kriz Yönetimi ve Zorlayıcı Diplomasi

Yöneten: Doç. Dr. Fuat Aksu

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	1
2. Kriz Kavramsallaştırması Ve Metodoloji	3
3. Politik Diskurun Önemi	5
4. Krizin Döneminde Uluslararası Ve Bölgesel Sistem Özellikleri	6
5. Kriz Döneminde Türkiye’de Karar Alma Mekanizması.....	7
6. Türkiye-Suriye İlişkisinde Kriz Öncesi Ve Kriz Evreleri.....	9
6.1. Kriz Öncesi.....	9
6.2. Uyuşmazlık Evresi.....	9
6.3. Çatışma Evresi:	12
6.4. Kriz Evresi:.....	13
7. Kriz Yönetim Sürecinin Analizi	21
7.1. Politik Diskur	23
7.2. Talepler	25
7.3. Suriye İle Kopuşun Nedenleri.....	26
7.3.1. Bürokrasi, Bilgi Toplama Süreci Ve Karar Alıcıların Analiz Kabiliyeti:	27
7.3.2. Lider Seviyesinde Algıda Değişiklik	29
7.3.3. Sistem Analizi	31
8. Sonuç	33
9. Kaynakça	36

1. GİRİŞ

Son on yedi yıllık zaman dilimi içinde, Türkiye-Suriye ikili ilişkileri iniş ve çıkışların yaşandığı bir tablo arz etti. İki ülke arasında 1998 senesinde ciddi bir krize neden olan PKK lideri Öcalan'ın Suriye'deki ikametini, kendisinin bu ülkeden gönderilmesi sonucunda geride kalmıştı. Öcalan krizinin akabinde iki ülke ilişkilerinde kayda değer bir iyileşme gözlemlendi. 57. koalisyon hükümeti döneminde başlayan ama Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 2002'de iktidara gelmesiyle hızlanan bir süreç sonucunda, Türkiye-Suriye ilişkileri istikrarlı bir iyileşme dönemi yaşadı.

İlk olarak, 1998 senesinde imzalanan Adana protokolüyle, Türkiye için Suriye tarafından neşet edebilecek riskler ortadan kaldırılıp, güney sınırı güven altına alınmış oldu. Bunun akabinde ikili ilişkiler, yalnız güvenlik alanıyla sınırlı kalmayarak, ekonomik ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve uluslararası arenada aktörlerin birbirlerini desteklemesi gibi konularda atılan adımlara da pekiştirildi. Örneğin 2004 senesinde, iki ülke arasında yürütülen yakın siyasi temaslar sonucu, serbest ticaret anlaşması imzalanması, iki ülke vatandaşlarına vize kolaylığı sağlanması ve sınırdaki mayınlı arazilerin ortak girişimle temizlenmesi gibi bir dizi olumlu adım atıldı.¹ 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası sisteme entegre olmak ve bu çerçevede Ortadoğu'daki çeşitli devletlerle, ABD ve AB ile temas kurmak isteyen Suriye yönetimi, stratejik bir tercihle kendisine yardımcı olabileceğini düşündüğü Türkiye ile ilişkilerini daha da kuvvetlendirilme yönünde bir karar aldı.² Buna olumlu bir şekilde mukabele eden Türkiye, mevcut konumundan yararlanarak, 2008 senesinde Suriye-İsrail barış görüşmelerinde arabuluculuk görevi üstlendi.³ Türkiye-Suriye stratejik işbirliğinin ulaştığı nokta, 13 Ekim 2009'da iki ülkenin ortak bakanlar kurulu toplantısı düzenlemesi ve teknik konularla ilgili 2009 ve 2010 senelerini kapsayan dönemle ilgili olarak askeri işbirliği anlaşması imzalaması, gibi girişimlerle en üst seviyesine çıktı.

Türkiye'nin 2002-2011 döneminde Suriye rejimi ile kurduğu ilişki ve bunun Erdoğan'ın "Kardeşim Esad" ve "Suriye ikinci evimizdir"⁴ sözlerinde simgeleşmiş hali, bu şekilde bir arka plana sahipti. Yakınlaşma politikalarının icra edildiği 2002-2011 döneminde AKP'nin dış politikası, yumuşak güç kullanmak suretiyle 'komşularla sıfır sorun' stratejisi

¹ Duran, Hasan. 2011. "Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri." **ORTADOĞU YILLIĞI** 502-518, sf.511

² Altunışık, B. Meliha ve Tür, Özlem. 2006. "From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations." **Security Dialogue** 37 (2): 229-24, sf.240.

³ "Assad confirms Turkish mediation with Israel" (28.04.2008)

<http://www.theguardian.com/world/2008/apr/24/syria.israelandthepalestinians>

⁴ "Suriye ikinci evimizdir" (12.23.2009)

http://www.sabah.com.tr/gundem/2009/12/23/suriye_ikinci_evimizdir

ekseninde tecelli etti.⁵ Bu sürecin başarılı örnekleri, değinildiği gibi, İsrail-Suriye barış görüşmeleri sırasında alınan inisiyatif ve 2009 senesinde Brezilya ile beraber İran'ın nükleer programına ilişkin arabuluculuk girişimidir. Ancak 2011'in başından itibaren Arap coğrafyasında meydana gelen sosyal hareketlenmelere müteakip, Türkiye'de daha aktif bir dış politika izleme iradesi ortaya çıktı. Bu iradenin vereceği en zorlu sınav ise Suriye üzerinde gerçekleşecekti.

İlk aşamalarda Suriye'de artan protesto dalgasına rağmen Türkiye, Esad yönetimine yönelik sert bir duruş benimsemeyerek, tavsiye niteliğinde görüşmelerle Suriye ile temaslarını sürdürdü. 2011'in ortalarından itibaren ise, ikili ilişkilerin stres seviyesinde ciddi bir artış meydana geldi. AKP iktidarı, Esad rejiminin gerekli reformları uygulamaması ve bunun yerine askeri yöntemlerle protestoları bastırması gerekçesiyle Suriye rejimine yönelik diskurunu sertleştirmeye başladı. İlerleyen aşamalarda Türkiye, Suriye'ye dönük keskin bir makas değişikliğine gidip, 2011'in ortalarından itibaren muhaliflerle temas kurmaya ve Kasım ayından itibaren ise Esad'ın koltuğunu bırakması gerekliliğini seslendirmeye başladı. İkili ilişkilerdeki en önemli dönüm noktalarından biri, Suriye tarafından 22 Haziran 2012'de düşürülen Türk F4 uçağı hadisesi ve Türkiye'nin bu olaya cevaben askeri anlamda attığı adımlar oldu. Bu çerçevede, Suriye sınırına yapılan askeri sevkiyatlar, değiştirilen angajman kuralları, ve alınan önlemlere müteakip düşürülen Suriye uçağı ve helikopteri, Türkiye'nin Suriye ile yaşamış olduğu uyuşmazlık ve çatışma evrelerini savaş aşamasına kadar götürebilecek riskli bir döneme kapı açmış oldu.

Suriye politikası, Türkiye açısından 2015'in Eylül ayına kadar, Esad'ın geçici dahi olsa yönetimde söz sahibi olamayacağı tezi üzerine bina edildi. Bu tez işlenirken farklı AKP iktidarları, diskurdan azami şekilde istifade edip, Esad karşıtı mesajlarını iç ve dış kamuoyuyla sıklıkla paylaşma yönünde bir strateji benimsedi. Özellikle 2012 ve 2013 senelerinde, birçok seçim mitingi, parti kongresi, konferanslar, açılışlar ve basın açıklamalarında, AKP yetkililerinin en çok işledikleri konuların başında Suriye rejiminin iktidarı terk etmesinin gerekliliği oldu. Belirli olaylara müteakip kullanılan diskur, Suriye meselesini bir dış politika konusu olmanın ötesinde, ülkenin bir iç meselesi gibi sunma yönünde işlev gördü. Geleneksel Türk dış politikasının revizyonizmden uzak görüntüsünün tersi bir şekilde Türkiye, Arap Baharı sonrası Suriye üzerinde rejim değişikliği gerçekleştirmeyi deneyen bir görüntü arz etti.

Bu arka plandan yararlanarak, bu çalışmanın amacı Türkiye'nin Suriye krizini yönetirken kullanmış olduğu politik diskuru ele almak olacak. Bunu gerçekleştirirken,

---

⁵ Özel, Soli ve Özkan, Behlül. 2015. "Illusions versus reality: Turkey's approach to the Middle East and North Africa." Policy Brief 200: 1-7, sf.2

Türkiye’de farklı AKP iktidarları dönemi incelenip, belirli hakim isimler tarafından üretilen dış politika söylemleri analiz edilecek. Sarf edilen söylemlerin analizi, kriz yönetimini ne şekilde etkilediklerine bakarak incelenecek. Çalışmanın izleğiyle ilgili ise sırasıyla; kriz metodolojisi, politik diskurun önemi, krizin yaşandığı dönemin bölgesel ve sistemik özellikleri ve Türkiye’de karar alma mekanizması irdelenecek. Daha sonra, kriz safhalarının inceleneceği medya taraması bölümü sunulacak. Son bölümde ise, Türkiye’nin kriz yönetiminin analizi gerçekleştirilecek.

2. KRİZ KAVRAMSALLAŞTIRMASI VE METODOLOJİ

Bu çalışmada Türkiye-Suriye ilişkisinde 2011 ortalarından itibaren baş gösteren kriz öncesi ve kriz evrelerinin analizi yapılırken, Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld’in kavramsallaştırması ve modellemesinden yararlanılacak.

Uluslararası İlişkilerde krizlere muhatap aktörler devletlerdir ve devletlerin yaşadıkları krizler, Brecher ve Wilkenfeld’e referansla, iki bağlamda ele alınabilir. Bunlar, mikro ve makro ölçekli krizlerdir.⁶ Mikro krizler, aktör bazlı dış politika krizleri iken; makro ölçekli krizler, belirli aktörler arasında gerçekleşse de, dünya sistemini etkileyen uluslararası krizlerdir.⁷ Bu çalışma, Türkiye-Suriye krizinin mahiyeti dolayısıyla, aktör bazlı kriz çeşidinin üzerinde duracak. Hermann’a atıfla söylenecek olursa, Türkiye-Suriye krizi, dış politikada inisiyatif sahibi aktörlerin “karar alma krizi”⁸ olarak incelenecek. Daha spesifik olarak, krize muhatap ülkelerden birinin karar alıcılarının (Türkiye’de AKP iktidarları) kriz yönetimi incelenecek.

Aktör düzeyinde yaşanan krizleri Hermann üç unsurun altını çizerek analiz etmektedir. Bunlar: devletin yüksek öncelikli çıkarlarına yönelik bir girişim; cevap vermek için kısa zaman; ve sürpriz sonucu gerçekleşen bir eylemdir.⁹ Brecher ve Wilkenfeld’in kavramsallaştırması Hermann’dan belirli noktalarda ayrılır. Bu noktalar şöyle özetlenebilir: bu iki yazar, sürpriz kavramını kaldırıp; kısa zamanı, sınırlı zaman ile ikame edip; krizin dış ortam gibi iç ortamdan da neşet edebileceğini belirtip; yüksek öncelikli çıkarları, asli değer ile değiştirip; askerileşme olasılığının normal düzeyin üzerine çıkmasının altını çizerler. Böylece Hermann’ın da metodolojisinden yararlanarak, kriz kavramını şu şekilde ortaya koyarlar: bir

---

⁶ Brecher, Michael, ve Wilkenfeld, Jonathan. 1997. A Study of Crisis. Ann Arbor: University of Michigan Press, sf.2

⁷ Brecher ve Wilkenfeld, A Study of Crisis, sf.7

⁸ Hermann, Charles F. “Crises”. The Oxford Companion to Politics of the World. Ed. Joel Krieger. New York: Oxford University Press, 1993: 205-207, sf. 206

⁹ Hermann, F. Charles. 1972. "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises." In International Crises: Insights from Behavior Research, Ed. F. Charles Hermann. New York: Free Press, sf.187

ya da birden fazla temel değere yönelik tehdit; sınırlı zamanda cevap verme gerekliliği; ve askerileşme yönünde artan olasılık.¹⁰ Bu iki yazara göre, bir dış politika krizinin askeri-güvenlik ekseninde tecelli etmesi için, asli değerlere yönelik bir tehdidin söz konusu olması ve savaş riski algısında bir artış gerçekleşmesi gerekmektedir.¹¹

Çizilen bu çerçevede, bir eylemin ülkenin asli değerlerini ne yönde tehdit ettiğini saptamak, bir dış politika konusunun hangi algı sonucu kriz özelliği kazandığını anlamak bakımından önemlidir. Bu minvalde, Brecher ve Wilkenfeld'in yaklaşımı bize şunu göstermektedir: bir krizi tetikleyecek olaylar irdelerken, o olayların aktörler tarafından nasıl algılandığına ve o olaylara ne şekilde bir değer atfedildiğine bakılmalıdır. Yani, asıl önemli olan aktörlerin, aldıkları sinyalleri subjektif algılama biçimleridir. Bu çerçevede, stres seviyesindeki artış, kriz öncesi döneme kıyasla asli değerlere yönelik tehdidin normalden fazla hissedilmesi ya da algılanması sonucu gerçekleşir.¹² Ülkenin asli değerlerine yönelik tehditler, krize muhatap ülkelerden bir ya da birden fazlasının, nüfusuna, sahip olduğu maddi varlıklara, ekonomik çıkarlarına, siyasal sistemlerine (rejimlerine) ya da toprak bütünlüğüne yönelik girişimlerin, tehdit yönünde algılanması sonucu meydana gelir.¹³

Bir dış politika olayının kriz halini almadan önceki arka planı, krizin ön evresi olarak adlandırılır. Bu aşamada, statükoyu belirleyen ilişkide bir sapma söz konusu olup, iki aktörden biri için stres seviyesinde bir artış gerçekleşmektedir. Kriz öncesi evre, uyuşmazlık ve çatışma aşamaları olarak iki safhada incelenir.

Kriz öncesi sürecin ilk aşaması olan uyuşmazlık evresi, stres seviyesini arttıracak bir gelişmenin meydana gelmesiyle başlar. Bir örnek olarak, aktörlerden birinin muhatap ülkeyle ilgili bir görüş ortaya koyarken vurgusu güçlü bir söyleme başvurusu ve bunun karşı tarafta, tehdit yönünde bir algı yaratması gösterilebilir. Uyuşmazlık evresinde aktörler diskurdan yararlanarak, diplomatik arenada aralarındaki anlaşmazlığa ilişkin görüşler sarf ederler. Bu evrede henüz eyleme geçilmemiş olup, kınama beyanları ya da nota verilmesi suretiyle, uyuşmazlığın var olduğu tescillenir.

Kriz öncesi süreçte bir sonraki aşama çatışma evresidir. Bu aşamada, askeri olmayan eylemsel hamleler aktörler tarafından devreye sokulur. Örneğin, bir ülkenin bir diğer ülkeyle olan ticari ilişkisini azaltması, krize muhatap ülkenin vatandaşlarına yönelik seyahat zorluklarının devreye sokulması, ikili anlaşmaların iptali yönünde atılan adımlar, çatışma evresinde vuku bulabilecek eylem tipleridir. Bu evrede taraflar, müzakere ya da arabuluculuk

---

¹⁰ Brecher ve Wilkenfeld, A Study of Crisis, sf.3

¹¹ Brecher ve Wilkenfeld, A Study of Crisis, sf.4

¹² Brecher ve Wilkenfeld, A Study of Crisis, sf.4

¹³ Brecher, Michael ve James, Patrick. 1988. "Patterns of Crisis Management." The Journal of Conflict Resolution 32 (3): 426-156, sf.432

mekanizmalarını devreye sokarak sorunu çatışma evresindeyken sonlandırabilirler.

Bu sonlanma gerçekleşmez ve taraflardan biri askeri yöntemler benimseme yönünde bir adım atarsa, olay kriz şeklini alır. Brecher ve Wilkenfeld'in modellemesine göre söyleyecek olursak, eğer aktörlerden en az biri için üç unsur devrede ise – asli değerlere yönelik tehdit, sınırlı zamanda cevap verme mecburiyeti ve savaş yönünde artan olasılık – burada tırmanma aşaması (escalation) gerçekleşmektedir. Bu aşamaya geçiş, taraflardan birinin statükoyu kendi lehine çevirmek için askeri bir inisiyatif alması sonucu gerçekleşir. Bu seviyede krizin askerileşmesi söz konusu olsa da, kriz savaş aşamasına varmadan sönmülenebilir. Kötü senaryoda ise savaş şeklini alır. Örneğin, Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan Kardak kayalıkları krizinde, Yunanistan'ın Kardak'a asker çıkarması sonucu, Türkiye'de kayalıklara asker çıkararak, aleyhine bozulan statükoyu düzeltmiş ve statü eşitlenmesi gerçekleştirmiştir. Lakin, bu kriz savaş aşamasına evrilmeden, arabulucular vasıtasıyla sona ermiştir.

Yükseliş aşamasından sonraki evre ise krizin yatışma evresi (de-escalation) olarak bilinir. Kriz geride bırakıldıktan sonraki aşama ise kriz sonrası evre olarak adlandırılır. Bu çalışmanın inceleme konusu olan Türkiye-Suriye krizinde ise, sorun tırmanma (escalation) aşamasında devam etmektedir.

3. POLİTİK DİSKURUN ÖNEMİ

Kriz yönetiminde politik diskur aktörlerin kullandıkları başlıca araçlardan biridir. Bu çalışmada da görüleceği gibi, AKP iktidarları döneminde Suriye krizi yönetilirken kullanılan siyasi diskur, kriz yönetiminde önemli bir enstrüman olarak ortaya çıkmıştır. Dış politikada, algıların şekillenmesi diskurla yakından ilişkilidir. Çünkü yanlış algılama, yanlış bir diskurun ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Bu yüzden, verilecek tepkinin de yanlış bir tepki olmasına neden olabilir. Diskurun dış politikada ne kadar önemli bir araç olduğunu anlamak için diskurun hareket alanı belirlemede nasıl etkili bir işlev gördüğüne bakmak gerekir.

Diskur teorik bir ifade olmakla birlikte, sosyal bir gerçekliğe karşılık gelir. Anlam üretmede, üretilen anlamı daha sonra farklı şekilde biçimlendirmede, sınırlarını belirlemede etkili bir araçtır. Siyaset arenasında da sıklıkla görüldüğü gibi, kendi diskurunuzu hakim kılmak, onunla kitlelerin ve siyasi muhatapların algı dünyasına nüfuz etmenizi ve de yeni bir “hakikat rejimi”¹⁴ elde etmenizi sağlar. Örneğin, Soğuk savaş sırasında ABD, Sovyet tehlikesine karşı Amerikan halkının ikna ederken, ve benzer şekilde Avrupa siyasi bir entite olarak olgunlaştığı süreçte ‘düşman’ Türk’e karşı pozisyon alırken, diskurun gücünden

---

¹⁴ Foucault, Michel. 1980. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings. Great Britain: The Harvester Press, sf. 242

yararlanmışlardır.¹⁵ Bu çerçevede, kullanılan kelimeler ve o kelimelere yüklenen sembolik anlamlar, karar mekanizması işlemeye başladığında aktörlerin icraat alanını belirler. Siyasi alanda kullanılan diskur, olguyu saptamada, çerçevesini çizmede ve kamuoyunun ilgisine sunmada işlev görür. Keeley'nin vurguladığı gibi diskur, sosyal boyutu olan ve olayları politize hale getirebilen etkili bir araçtır.¹⁶

4. KRİZİN DÖNEMİNDE ULUSLARARASI VE BÖLGESEL SİSTEM ÖZELLİKLERİ

Türkiye-Suriye krizi yaşandığı konjonktür itibariyle, dünyada çok merkezli sistemin egemen olduğu bir dönemde gerçekleşmektedir. Krizin yaşandığı bölge olan Ortadoğu ise, hem Soğuk Savaş sırasında hem de sonrasında savaş ve çatışmaların hüküm sürdüğü bir coğrafya olmuştur.

Ortadoğu, 2010'un Aralık ayında Tunus'ta patlak veren ve Arap Baharı olarak adlandırılacak bir sosyal hareketlenme ile yeni bir siyasi atmosferin içine girdi. Tunus Devlet Başkanı Ben Ali'nin iktidarı terk etmesine neden olan kitlesel hareketler, daha sonra Mısır'a ulaşım Mübarek devrinin kapanmasına neden oldu. Bir sonraki durak olan Libya'da ise NATO destekli muhalifler, 2011'in Ekim ayında Kaddafi yönetimine son verdi. Domino etkisiyle yayılan Arap baharında bir diğer durak ise Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'yeydi. On yıllardır ülkelerine hükmetmiş Ortadoğu'daki liderlerin sırasıyla koltuklarından olmaları, acaba Esad rejimini de aynı akıbetin mi beklediği sorusunu gündeme getirdi. Ancak beklentilerin aksine,¹⁷ yaklaşık beş senelik süre zarfında kanlı bir iç savaşa evirilmiş olan Suriye'deki mevcut duruma rağmen, Suriye rejimi belirli toprak parçasını muhaliflere kaybetse de, müttefiklerinden aldığı destekle varlığını hala korumaktadır.

Ortadoğu'daki Suriye merkezli çatışma ortamını anlamak için Barry Buzan ve Ole Waever'in analizine başvurulabilir. Bu iki yazar, uluslararası sistemi analiz ettikleri çalışmalarında, Ortadoğu'yu Arap Birliği'ne üye yirmi iki devletle beraber, Türkiye, İran ve İsrail'den oluşan yirmi beş ülkeli bir bölge olarak tanımlarlar. Ve bu yirmi beş ülkeyi, Levant, Körfez ve Mağrip olmak üzere üç tane alt bölgeye (sub-complex) ayırarak incelerler. Daha sonra, karşılaştırmalı bir analiz ortaya koyarak, güney doğu Asya'daki Pakistan-Hindistan ekseninde yoğunlaşan çatışma hattının aksine, Ortadoğu'daki üç alt bölgenin aralarındaki

¹⁵ Krause, Keith ve Williams, C. Michael. 2007. "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods." In International Security Vol.3, Ed. Buzan, Barry ve Hansen, Lene, 135-166. London: Sage Publications, sf.156

¹⁶ Keeley, James F. 1990. "Toward a Foucauldian Analysis of International Regimes." International Organization 44(1), 83-105, sf.92

¹⁷ "Suriye'deki sancılı sürecin çok uzun süreceğini düşünmüyorum" (25.08.2012)

<http://www.milliyet.com.tr/-suriye-deki-sancili-surecin-cok-uzun-surecegini-dusunmuyorum-/siyaset/siyasetdetay/25.08.2012/1586168/default.htm>

geçişkenliğin fazla olması nedeniyle, bu bölgenin çok daha karmaşık bir resim arz ettiğini ifade ederler.¹⁸

Bu tezin doğruluğu, Ortadoğu'nun diğer bölgelerinden Suriye merkezli yaşanan çatışmaya aktif bir şekilde müdahil olup, para,¹⁹ silah²⁰ ve militan²¹ tedariki sağlayan birçok farklı aktörün faaliyetine bakarak anlaşılabilir. Yani, Buzan ve Wæver'in Ortadoğu'daki kırılğan fay hatlarına yaptıkları vurgu, Arap Baharı'nın Suriye'ye ulaşmasıyla, bu ülkede meydana gelen çatışma ortamı bağlamında doğrulanmıştır. Suriye'deki mevcut tablo, sadece bu ülkeyi ve etrafındaki komşularını değil, bölgenin genelini ve uluslararası sitemin birçok aktörünü de rahatsız eden bir istikrarsızlık unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Arap Baharı sonrası böyle bir kaotik ortamda, Türkiye uzun bir sınır paylaştığı komşusu Suriye ile ciddi bir krizin içinde kendini bulmuştur.

5. KRİZ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE KARAR ALMA MEKANİZMASI

Türkiye'nin Suriye ile yaşamakta olduğu dış politika krizi, kriz öncesi ve kriz sırasındaki aşamalarda, beş tane farklı hükümet tarafından yönetilmiştir. Bunlar, 60, 61, 62, 63 ve son kurulan 64. hükümetlerdir. Bunlardan 63. seçim hükümeti hariç, diğer dört hükümet AKP'nin tek parti iktidarlarıdır. 63. hükümet kısa bir süreliğine seçim hükümeti olarak görev yapmış ve o tarihe kadar izlenen Suriye politikasının çizgisi dışına çıkmamıştır.

Hükümet sayısının çokluğuna rağmen, Suriye krizini yöneten çekirdek kadroda belirli bir istikrar söz konusudur. Bunun temel nedeni, kilit noktadaki aktörlerin yenilenmesinden ziyade, görev değişikliğine uğramalarıdır. Bu minvalde, Suriye meselesinde en çok öne çıkan iki isim olan Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu ikilisinden Erdoğan, Ağustos 2014'te Cumhurbaşkanı olurken, Davutoğlu Başbakanlık koltuğuna oturmuş, onun yerine Dışişleri Bakanlığına Mevlüt Çavuşoğlu gelmiştir.

Davutoğlu ismi, yalnız icra ettiği görevle sınırlı olmayarak, AKP dış politikasının omurgasını belirleyen entelektüel kimlik olarak da önemlidir. Davutoğlu, Erdoğan başbakanken, kendisinin dış politika danışmanı olarak başladığı AKP'deki görev sürecine, 2009'da dış işleri bakanı olarak daha aktif bir rolle devam etti. Dışişleri bakanı koltuğunda otururken, akademisyenken yazdığı Stratejik Derinlik adlı kitabındaki vizyonunu icraata

¹⁸ Buzan, Barry ve Wæver, Ole. 2003, *Regions and Powers*, Cambridge: Cambridge University Press, sf.189

¹⁹ "How Qatar is funding the rise of Islamist extremists" (20.09.2014)

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/11110931/How-Qatar-is-funding-the-rise-of-Islamist-extremists.html>

²⁰ "Libya-Türkiye üzerinden Suriye'ye silah trafiği" (11.07.2013)

http://www.ydh.com.tr/HD12030_libya-turkiye-uzerinden-suriyeye-silah-trafigi.html

²¹ Sait Yılmaz, Türkiye- Irak-Suriye Üçgeninde Neler Oluyor

https://www.academia.edu/11659815/T%C3%BCrkiye-Irak-Suriye_%C3%9C%C3%A7geninde_Neler_Oluyor

dökme imkanı bulan Davutoğlu ‘Sıfır Sorun’ teziyle, Türkiye’nin yapıcı bir aktör olarak komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmesini telkin eden bir projenin temsilcisi idi. Lakin, Arap Baharı sonrası daha aktif, ve kitabında özetlediği, merkez ülke olarak etki alanının genişleten bir Türkiye tahayyülünü hayata geçirmeye çalıştı.²² Suriye krizinde ise kendisi hem söylem hem de icraat bağlamında kritik bir isim olarak öne çıktı.

Tayyip Erdoğan da Suriye ile ilişkilerin kötüleşmeye başladığı ilk andan itibaren, özellikle kullandığı diskur bağlamında, krizin ivmesini belirleyen önemli aktörlerden biri olarak ön planda yer almıştır. Kendisi başbakanken yürütmenin başı olarak iştiğal etiği pozisyonundan, daha pasif bir konum olan cumhurbaşkanlığına geçmesine rağmen, Suriye krizinde hala kilit bir isimdir.

Suriye krizi, ordunun rolünün dış politikada gerilemiş olduğu bir dönemde yaşanmaktadır. Bu süreç, Ergenekon ve Balyoz davalarına müteakip, Kemalist bürokrasinin siyasi alandan temizlendiği bir döneme denk gelmektedir.²³ Hayata geçirilen yasal düzenlemeler neticesinde asker, istihbarat araç ve yöntemlerine ulaşımı engellenmiş ve bilgi akışına hakim olma yeteneği azalmıştır. Asker, dış politika icraatlarında rol almaya devam etse de, mevcut görev alanı karar almaya katkıda bulunan değil, alınan kararları uygulayan bir çerçevededir.

Ordunun yerini, dış politika hamlelerinde aktif olarak yer almaya başlayan Milli İstihbarat Teşkilatı almıştır. Bu rol değişiminin önemli köşe taşlarından biri olarak, 2011 senesinde MİT’in görev ve yetkilerini genişleten yasa mecliste kabul edildi.²⁴ Kabul edilen maddeler arasında elektronik ön ihbar imkânının TSK’dan MİT’e devredilmesi de mevcuttu.²⁵ 2014 senesinde ise, içinde milli güvenliği tehdit eden bütün yapılarla irtibat kurmayı da içeren yasal değişiklikler meclisten geçti. Bunun neticesinde, Suriye’de yalnız Özgür Suriye Ordusu değil, birçok otonom yapıyla temas kurmak için gerekli yetkileri elde etmiş bir MİT ortaya çıktı. Bu çerçevede, Suriye ile yaşanan krizde MİT, yalnız istihbarat toplamak değil, ortaya çıkan bilgilerin kanıtladığı gibi, Suriye’deki muhalif ya da radikal gruplara bil fiil silah ve malzeme tedariki sağlama kabiliyetini de elde etmiş oldu.

Pek tabii, sabık cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve görev yapmış olan savunma bakanları da bu krizde konjonktürel olarak yer almışlardır. Zaman zaman belirli bakanlar ve milletvekilleri de Suriye krizi ile ilgili görüş sarf etmişlerdir. Ama kriz yönetiminin ana

---

²² Davutoğlu, Ahmet. 2008. Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. İstanbul: Küre Yayınları

²³ Balcı, Ali. 2013. Türkiye Dış politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, 2013. İstanbul: Etkileşim, sf.288

²⁴ “11 soruda yeni MİT” (19.04.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/11-soruda-yeni-mit-26252615>

²⁵ “Rus uçağını neden vurduk?” (05.12.2015)

<http://www.radikal.com.tr/yenisoz/rus-ucagini-neden-vurduk-1486623>

omurgasını Erdoğan-Davutoğlu ikilisi ve MİT'ten oluşan dar bir kadro teşkil etmektedir.

6. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİSİNDE KRİZ ÖNCESİ VE KRİZ EVRELERİ

6.1. Kriz Öncesi

Türkiye-Suriye dış politika krizi, yukarıda değinildiği gibi, Arap Baharı sırasında oluşan sosyal hareketlenmenin Suriye'ye ulaşması ve bunun ardından Türkiye-Suriye arasında stres seviyesini arttıran bir dizi gelişmenin yaşanmasıyla meydana geldi. Suriye'de ilk olarak Mart 2011'de başlayan protesto dalgası, Ankara'nın Suriye Devlet Başkanı Esad'ı reformlar konusunda ikna çabalarını beraberinde getirdi. Başbakan Erdoğan, daha krizin başından itibaren, Türkiye'nin Suriye'deki gelişmelere sessiz kalmasının mümkün olmadığını vurguluyordu. Ve Libya'daki senaryonun Suriye'de tekrarlanmaması gerektiğini belirterek, gerekli reformlarla bu sürecin atlatılabileceğini dile getiriyordu.²⁶

Protesto hareketinin ilk aşamalarında, Deraa'da rejim güçleri gösterileri sert bir şekilde bastırınca, doğan tepkilerle birlikte, kriz de yayılma riski gösteriyordu. Türkiye-Suriye ilişkilerinde ise herhangi bir diplomatik aksaklık söz konusu değildi ve Erdoğan Esad'la diyalogunu bil fiil kendisi, gerektiği zaman da MİT üzerinden yürüttüğünü, kamu oyula paylaşıyordu.²⁷ Bu diyaloglarda özellikle reform konusunun altı çiziliyor ve 2011 Mart'ının sonlarına doğru devam eden Suriye'deki çatışma ortamına rağmen Türkiye, Esad karşıtı bir pozisyon almaktan uzak duruyordu.²⁸

Ölü sayısının artış göstermesi ve kötüleşmeye başlayan durumla birlikte, 2011 Nisan başında Suriye'ye giden Dışişleri Bakanı Davutoğlu reform temalı bir görüşme için Esad'la Şam'da bir araya geldi. Suriye'nin iç işlerine müdahale etmek için değil, dost bir ülkenin tavsiyelerini paylaşmak için Suriye'ye gittiğini belirten Davutoğlu, görüşmeden sonra Arap Baharı süreciyle ilgili olarak "bana bir şey olmaz halkın isteklerine karşı koyarım anlayışının" ayakta kalmasının mümkün olmadığını basınla paylaştı.²⁹

6.2. Uyuşmazlık Evresi

Haziran 2011'e kadar geçen süre, Türkiye'nin Suriye rejimini reform yönünde ikna

²⁶ "Erdoğan: Suriye'deki gelişmelere sessiz kalmamız mümkün değil" (28.03.2011)

http://www.zaman.com.tr/politika_erdogan-suriyedeki-gelismelere-sessiz-kalmamiz-mumkun-degil_1114084.html

²⁷ "Erdoğan: Suriye'deki gelişmelere sessiz kalmamız mümkün değil" (28.03.2011)

http://www.zaman.com.tr/politika_erdogan-suriyedeki-gelismelere-sessiz-kalmamiz-mumkun-degil_1114084.html

²⁸ Stein, Aaron (2014) IV. Stumbling in Iraq and Syria, 2011–14, Whitehall Papers, 83:1, 59-87, sf.62.

²⁹ "Ankara'nın Şam mesajı: Reformlara öncülük edin" (08.04.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-sam-mesajik-ve-reformlara-onculuk-edin-17492212>

çabalarıyla geçti. Muhalif oluşumların Suriye’de yönetime müdahil olabileceği, bir dizi siyasi açılım sürecinin Ankara tarafından Suriye’ye aktarıldığı verilen bilgiler arasında.³⁰ Daha sonra kötüleşmeye başlayacak Türkiye-Suriye ilişkilerinde, verilen tavsiyelerin Esad tarafından dinlenmediği çokça dile getirilecek. Nitekim Türkiye-Suriye arasındaki ayrışmanın ilk sinyallerinden biri olarak Türkiye, 2011 ortalarından itibaren, Suriyeli muhalif gruplarla temas kurmaya başladı. Bunun en önemli ilk adımı ise, içinde Suriye Müslüman Kardeşlerinin de olduğu Suriyeli muhaliflerin Antalya’da düzenledikleri konferans oldu.³¹

Suriye’de, 2011 Haziran ayının başından itibaren, göstericilere yönelik rejimin sert müdahaleleri sonucu ölü sayısı hızla artıyordu. Rahatsızlıkların nispeten arttığı sırada, krizle ilgili en önemli dönüm noktalarından biri, Erdoğan’ın 10 Haziran 2011 tarihinde katıldığı bir televizyon programında Suriye’deki gelişmelere yönelik olarak sarf ettiği “Maalesef Esad ailesi özellikle de Mahir Esad insani davranmıyor”³² cümlesi oldu. Erdoğan, devlet başkanı olan Beşar Esad’dan ziyade, Suriye ordusunda komutan olan kardeşi Mahir Esad’ın ismini zikrederek, Suriye liderini hala merkeze almaktan kaçınıyordu. Buna rağmen, sembolik önemi olan bir çıkış yapmıştı. Bu açıklamadan iki gün sonra, gerçekleşen 12 Haziran 2011 seçimlerinin ardından Esad, Erdoğan’ı AKP’nin zaferi üzerine tebrik amaçlı aramış, aktarılan bilgilere göre, Erdoğan’da kendisine şiddetten uzak durulması ve reformların hayata geçirilmesi yönünde telkinde bulunmuştu.³³ Bu tarz ikili görüşmeler Suriye rejiminin, Türkiye sınırına kadar varan noktalarda operasyonlar düzenlemesini engellemiyordu.³⁴ Hatta bu girişimler, Türkiye’ye ek maliyet yükü bindiriyor ve mülteci sorununu tetikliyordu.³⁵

Esad, önemle beklenen reform paketini 20 Haziran 2011’de açıklarken, reformların Eylül ayında başlayacağını duyurdu.³⁶ Türkiye’de ise, paketin yetersizliğine yönelik bir tepki meydana geldi. Cumhurbaşkanı Gül’ün Başdanışmanı Erşat Hürmüzlü, reformların zamana yayılmayıp hemen bir hafta içinde uygulanmasının gerekliliğine vurgu yaptı.³⁷ Başbakan Erdoğan ise paketin bazı önemli maddeler içerdiğini söylese de, siyasi partiler kanunu ve

---

³⁰ Stein, Aaron, *Stumbling in Iraq and Syria*, sf.63

³¹ “Model Türkiye” (31.05.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/model-turkiye-17923840>

³² “Erdoğan’dan Esad ailesine sert mesaj” (10.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esad-ailesine-sert-mesaj-18003148>

³³ “Erdoğan, Esad ile görüştü” (15.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-esad-ile-gorustu-18034069>

³⁴ “Suriye askerleri Türkiye sınırında bulunan Bdama kasabasına girdi” (18.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-askerleri-turkiye-sinirinda-bulunan-bdama-kasabasına-girdi-18060982>

³⁵ “Türkiye’ye en az 1 milyon Suriyeli mülteci gelecek” (11.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyeye-en-az-1-milyon-suriyeli-multeci-gelecek-18008558>

³⁶ “Beşar Esad muhalifleri böyle tarif etti” (20.06.2011)

<http://www.internethaber.com/besar-esad-muhalipleri-boyle-tarif-etti-354412h.htm>

³⁷ “Türkiye’den Esad’a bir hafta süre” (20.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyeden-esada-bir-hafta-sure-18071245>

anayasal düzenlemelerin raporda yer almamasının Türkiye’yi tatmin etmediğini söyledi.³⁸ Bunun akabinde Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, Türkiye ile “en iyi ilişkiler” içinde olmak istediklerini belirtip, Türkiye’den paketle ilgili görüşünü tekrar gözden geçirmesini istedi.³⁹

Ağustos 2011’in başından itibaren ise, ikili ilişkilerde rüzgar terse dönmeye başladı. 1 Ağustos 2011’de Hama’da rejimin gerçekleştirdiği ve yüzün üzerinde insanın hayatını kaybettiği operasyonlardan sonra Dışişleri Bakanı Davutoğlu, bu ölümlere sebebiyet veren operasyonların “hem zamanlamasının hem yönteminin son derece yanlış” olduğunu vurguladıktan sonra, şiddetle kınadığını ifade etti.⁴⁰

Suriye’deki çatışma ortamı şiddetlenerek devam ederken, Türkiye’den Suriye’deki krize daha da fazla müdahil olma yönünde açıklamalar geliyordu. Örneğin Başbakan Erdoğan, 6 Ağustos 2011’de “Suriye konusunu bir dış mesele olarak, bir dış sorun olarak görmüyoruz. Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir”⁴¹ dedi. Bunun akabinde 9 Ağustos 2011’de Esad’la Şam’da altı saatlik bir görüşme yapan Davutoğlu, Hama’daki gibi katliamların yaşanmaması için yapılması gerekenleri Esad’la paylaştıklarını ifade etti.⁴² Bu görüşmeyle ilgili esas kritik nokta ise, Davutoğlu’nun da daha sonra kabul ettiği, Esad’ın kendisiyle paylaştığı “teröristlerin peşini bırakmayacağız” ifadesi oldu.⁴³ Görüşmenin ardından basına sızan iki farklı açıklama, tarafların yaşanan gelişmelerle ilgili algısal bağlamda nasıl farklı noktalarda bulduklarını gösteren önemli bir örnek olarak ortaya çıktı. Türkiye reform konusunda diskuru sertleştirip, rejimi adım atmaya zorlarken, Esad kendisine yönelik eylemleri silahlı bir kalkışma olarak mütalaa ediyordu.

Bu sırada Başbakan Erdoğan ise, Türkiye’de muhalefetin Suriye’nin iç işlerine karışılmasıyla ilgili eleştirilerine, orasının Türkiye’nin eski bir bakiyesi olduğunu hatırlatıyor ve konunun bir “iç mesele” olarak görülebileceğini ifade ediyordu. Bu noktada, ‘kardeşlerimizin hak ve hukukunu korumak’ tarzı yorumlar, Türkiye’nin hızla Suriye krizinin

---

³⁸ “Suriye’den Türkiye’ye yanıt” (22.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-yanit-18086049>

³⁹ “Suriye’den Türkiye’ye yanıt” (22.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-yanit-18086049>

⁴⁰ “Davutoğlu’ndan Suriye tepkisi” (01.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-suriye-tepkisi-18387777>

⁴¹ “Suriye meselesi bizim iç meselemizdir” (06.08.2011)

<https://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriye-meselesi-bizim-ic-meselemizdir/11521#1>

⁴² “Davutoğlu’nun açıklaması” (09.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-aciklamasi-18451580>

⁴³ “Turkish foreign minister meets Syria’s Assad” (09.08.2011)

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/08/201189105938279417.html>

parçası olma yolunda ilerlediğini göstermekteydi.⁴⁴

6.3. Çatışma Evresi

Suriye rejiminin, operasyonları Hama'dan sonra, hızla Lazkiye ve Humus'a yönelmesiyle Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri de geriliyordu. 15 Ağustos 2011'de Dışişleri Bakanı Davutoğlu, operasyonların durmaması halinde konuşulacak bir şey kalmayacağını deklare etti. Bir gün sonraki AKP MYK toplantısında Davutoğlu, Suriye'ye bir uyarı maiyetinde, "Suriye yönetimine sesleniyorum. Operasyonları derhal durdurun. Durmazsa konuşacak bir şey kalmaz" dedi.⁴⁵ Bu açıklamadan birkaç gün sonra, 18 Ağustos 2011'de Davutoğlu, "Suriye'de mübarek ramazan ayında dahi bu operasyonlar sürerse ve çok ciddi can kayıpları yaşanırsa buna da Türkiye'nin sessiz kalması mümkün değil" diyerek tepkisini tekrar dile getirdi.⁴⁶ 23 Ağustos 2011'de ise Başbakan Erdoğan, Suriye rejimine, "zulümle abad olunmaz" diye seslenirken, bunu deneyenlere yönelik "akıttıkları kanda boğulacaklar" açıklamasını yaptı.⁴⁷ Türkiye'nin odak noktasının Suriye rejiminden halka yönelmekte olduğu bir diğer açıklama ise Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından, Türkiye'nin dost ülke olarak Suriye yönetiminin yanında durduğunu ama bir seçim yapması gerektiğinde, Suriye halkını tercih edeceği şeklinde ifade edildi.⁴⁸

2011 Eylül ayında şiddetlenen çatışmalarla birlikte, Suriyeli muhalifler ve Türkiye arasındaki yakınlaşmada artış görüldü. Muhalifler, 15 Eylül 2011'de, İstanbul'da gerçekleştirdikleri bir toplantıda Suriye Ulusal Meclisi'nin kuruluşunu ilan etti.⁴⁹ Esad cephesi ise, olaylara kendi açısından bakarak, reform paketinin rahatlatma yaratması yerine, bazı aktörler tarafından gerilimi tırmandırma ve Suriye'ye yönelik baskıyı arttırma amaçlı kullanıldığını söyleyerek, Türkiye'nin adını zikretmeden ama onun da içinde bulunduğu memnuniyetsizlik ifade eden cepheye yönelik bir eleştiri yöneltti.⁵⁰ Başbakan Erdoğan ise 21 Eylül 2011'de, Suriye rejimiyle bağları koparan açıklamasını şu şekilde yaptı: "Suriye yönetimi Türkiye'ye yönelik bir kara propaganda başlatmış durumda. Artık Suriye yönetimine

---

⁴⁴ "Ne gerekiyorsa yapacağız" (10.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ne-gerekiyorsa-yapacagiz-18453123>

⁴⁵ "Şam yönetimine 'Söz bitti' mesajı" (16.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/sam-yonetimine-soz-bitti-mesaji-18498660>

⁴⁶ "Türkiye'nin sessiz kalması mümkün değil" (18.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-nin-sessiz-kalmasi-mumkun-degil-18515625>

⁴⁷ "Esad'a sert mesaj" (23.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esada-sert-mesaj-18563001>

⁴⁸ "Davutoğlu: Türkiye her türlü senaryo için hazırlıklıdır" (25.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-turkiye-her-turlu-senaryo-icin-hazirliklidir-18581340>

⁴⁹ "Suriye Ulusal Meclisi İstanbul'da kuruldu" (15.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ulusal-meclisi-istanbulda-kuruldu-18739295>

⁵⁰ "Esad: Reform adımları dış baskılarla karşılık buldu" (19.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-reform-adimlari-dis-baskilarla-karsilik-buldu-18768429>

güvenimiz kalmamıştır. Ben mevcut Suriye yönetimiyle görüşmeleri kesmiş vaziyetteyim.”⁵¹

Bu açıklamadan bir gün sonra, Türkiye'nin Suriye'ye askeri malzeme taşıyan uçaklara hava sahasını kapatmasıyla gerilim daha da üst seviyeye tırmandı.⁵² Aynı gün, Türkiye'nin Suriye'ye uygulayacağı yaptırımlarla ilgili olarak ABD ile istişare halinde olduğu Erdoğan tarafından ifade edildi.⁵³ Havadan uyguladığı ambargoya deniz yolunu da ekleyen Türkiye, 24 Eylül 2011'de, Erdoğan tarafından karadan da silah sevkiyatının durdurulacağı yönündeki açıklamayla duruşunu daha da netleştirdi.⁵⁴

Artık Türkiye cephesinden direkt olarak, Suriye lideri Esad'ın yönetimi bırakması yolunda çağrılar yapılıyordu. 25 Eylül 2011'de Başbakan Erdoğan, Mısır ve Tunus'ta liderlerin yaptıkları gibi, Esad'ın da Suriye'de iktidardan çekilmesi gerektiğini söyledi.⁵⁵ Suriye, Türkiye'den gelen bu tepkilere, 25 Eylül'den itibaren, Türkiye'den yaptığı ithalatı durdurma kararı alarak karşılık verdi.⁵⁶

Bu gelişmeler yaşanırken Suriye lideri Esad 7 Ekim 2011'de, Başbakan Erdoğan'a annesini kaybetmesi nedeniyle yazılı mesajla başsağlığı diledi.⁵⁷ 23 Ekim 2011 tarihinde Türkiye'de yaşanan Van depreminden sonra, diğer devletlerden yardımlar Türkiye'ye ulaşırken, Türk Kızılayı'nın da kabul ettiği şekilde, Suriye rejimi, 40 ton insani yardım malzemesi taşıyan uçağı Türkiye'ye gönderdi.⁵⁸

6.4. Kriz Evresi

2011 Ekim ayının sonlarına doğru, yalnız Suriye Ulusal Meclis'i değil, Özgür Suriye Ordusu'nun üst düzey komutanlarının da Türkiye'de barınmaya başladığı ortaya çıktı. Türkiye'de barınan grubun içinde yer alan, Suriye ordusundan kaçan ve Özgür Suriye Ordusu'nda etkin konuma gelen Albay Riyad el-Esad, Suriye rejimine yönelik tertipledikleri operasyonları ve verdirdikleri kayıpları yabancı basına verdiği mülakatta paylaştı. Türk Dışişleri ise ortaya çıkan bu bilgilere, Suriye'den gelenlerin asker mi sivil mi olduğunun

⁵¹ “Erdoğan: Gemilerimiz Akdeniz'de” (21.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-gemilerimiz-akdenizde-18782033>

⁵² “Türkiye, hava sahasını askeri sevkiyata kapattı” (22.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-hava-sahasini-askeri-sevkiyata-kapatti-18796280>

⁵³ Ibid

⁵⁴ “Suriye'ye sevkiyatı karadan da durdururuz” (24.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ye-sevkiyati-karadan-da-durdururuz-18814562>

⁵⁵ “Mübarek gitti, Beşar sen de git” (25.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/mubarek-gitti-besar-sen-de-git-18821220>

⁵⁶ “Suriye'den Türkiye'ye büyük rest “ (30.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-buyuk-rest-18867798>

⁵⁷ “Esad'dan Başbakan Erdoğan'a başsağlığı mesajı” (08.10.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esaddan-basbakan-erdogana-bassagligi-mesaji-18930291>

⁵⁸ “Esad'dan Türkiye'ye deprem yardımı” (04.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esaddan-turkiyeye-deprem-yardimi-19166194>

bilinmesinin zor olduğu yönünde bir açıklamayla yanıt verdi.⁵⁹ 12 Kasım 2011’de ise Türkiye’nin Halep Konsolosluğuna yönelik gerçekleşen taşlı sopalı bir saldırıdan sonra, diplomatlar yurda dönerken, Türkiye bu saldırıya notayla karşılık verdi. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, “en sert duruşla yanıt verileceğini” duyurdu.⁶⁰ Saldırıdan sonra ise Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, diplomatlara yapılan saldırıdan dolayı Türkiye’den özür dilediklerini söyledi ve Türkiye ile ilişkileri Türkiye belirleyecek açıklaması yaparak, kötüleşen ilişkilerden Suriye’nin sorumlu olmadığını ifade etti.⁶¹

Başbakan Erdoğan ise Suriye’deki gelişmelere yönelik olarak diskuru daha da sertleştirip, 16 Kasım 2011’de “Mazlumun kanı üzerine gelecek inşa edilmez” diye Esad’ı hedef alıp, tarihte “kanla beslenen lider” olarak anılacağını vurguladı.⁶² Bundan yaklaşık bir hafta sonra ise Erdoğan, “Gün gelecek sen de gideceksin” diye Esad’a yönelik yeni bir çıkış yaptı.⁶³ 2011’in Kasım ayında, Suriye’ye karşı uluslararası müdahale yönündeki söylentilere ilişkin Esad, böyle bir durumda Suriye’nin diz çökmeyeceğini ve savaşarak karşılık vereceğini söyledi.⁶⁴ Erdoğan 22 Kasım 2011’de, çok kısa bir zaman diliminde, Esad’a tekrardan çağrıda bulunarak, daha fazla kan dökmeden ve halkına zulmetmeden, çekilmesini istedi.⁶⁵ Türkiye’nin bu söylemlerine ise Esad ilk defa Türkiye’ye yönelik bir eleştiriyle cevap vermeyi tercih edip, Arab Press’e verdiği 27 Kasım 2011 tarihli röportajda, Türkiye’yi “Osmanlı’yı yeniden canlandırma hayaline” kapılmış olmakla tenkit etti.⁶⁶ Destekçilerinin Türkiye’ye dönük tepkilerine ise Esad, Türk bayraklarına ve sembollerine zarar verilmemesini söyleyerek çağrıda bulundu.⁶⁷ 2011 Aralık ayının başında Türkiye, Suriye yönetimine yönelik olarak, içinde lider kadronun mal varlıklarının dondurulması da olan, dokuz maddelik bir yaptırım paketi açıkladı.⁶⁸ 3 Aralık 2011’de ise Esad yönetimi Türkiye ile imzalamış olduğu, serbest ticaret anlaşması kapsamındaki tüm faaliyetlerin durdurulduğunu

---

⁵⁹ “Türkiye, Suriyeli muhaliflerin karargahı oluyor” (28.10.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeli-muhaliflerin-karargahi-oluyor-19107668>

⁶⁰ “Davutoğlu: “En kararlı tutumu takınacağız” (14.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-en-kararli-tutumu-takinacagiz-19239072>

⁶¹ “Özür diliyoruz” (15.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ozur-diliyoruz-19244114>

⁶² “Erdoğan’dan Suriye’ye sert çıkış” (16.11.2011)

<http://www.internethaber.com/erdogandan-suriyeye-sert-cikis-384141h.htm>

⁶³ “Erdoğan’dan Esad’a: Gün gelecek sen de gideceksin” (21.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esada-gun-gelecek-sen-de-gideceksin-19292942>

⁶⁴ “Savaşırım” (21.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/savasirim-19289942>

⁶⁵ “Erdoğan’dan Esad’a: Artık o koltuktan çekil” (22.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esada-artik-o-koltuktan-cekil-19301665>

⁶⁶ “Assad: Turkey seeking to recapture imperial days” (26.11.2011)

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4153293,00.html>

⁶⁷ Ibid

⁶⁸ “Ankara’dan Şam’a 9 yaptırım” (01.12.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ankara-dan-sam-a-9-yaptirim-19365954>

açıkladı.⁶⁹

2012'inin Şubat ayının başında Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik konseyinde Suriye lideri Esad'a yönelik istifa çağrısı, Rusya ve Çin tarafından veto edildi.⁷⁰ Bu günlerde Suriye rejiminin operasyonları hızla devam ediyor ve Humus'tan çok sayıda ölü haberi geliyordu. Bunun akabinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Esad'ın meşruiyetini tamamen kaybettiğini belirten, kınama içerikli bir açıklama yayınladı.⁷¹ Dışişleri Bakanı Davutoğlu, bir benzetmeye başvurarak, Türkiye'nin Esad'ı reform uygulayan bir Gorbaçov olmasını istediğini, ama onun Milosevic olmayı tercih ettiğini vurguladı.⁷²

6 Mart 2012'de Başbakan Erdoğan ise Suriye lideri Esad'ı babasıyla kıyaslayarak "Babasının yaptıklarının hesabı bu dünyada sorulmadı, ama er ya da geç bu yapılanların hesabı oğul Esad'dan sorulacak" diye bir açıklama yaptı.⁷³ 26 Mart 2012'de ise Türkiye güvenlik gerekçeleri öne sürerek Şam'daki büyük elçiliğini boşaltma kararı aldı.⁷⁴ 27 Nisan 2012'de ise Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Suriye'deki Baas rejimini artık Türkiye için bir tehdit haline geldiğini belirtip, AKP döneminde Türkiye'nin başkalarının dublörü olmaktan çıktığını vurgulayıp, "Suriye hakkında ne konuşulacaksa Ankara'da, İstanbul'da konuşulacaktır" diye ekledi.⁷⁵

15 Mayıs 2012'de Başbakan Erdoğan, Suriye'nin bir dağılmanın eşiğinde olduğunu belirtip, bu ülkeyi Libya'dan ayrı tuttu ve Suriye ile paylaşılan 850 kilometrelik sınır nedeniyle Suriye'nin Türkiye'nin iç politikası dahilinde değerlendirilmesi gerektiğini söyledi.⁷⁶ 17 Mayıs 2012'de Rus televizyonuna açıklama yapan Esad ise, Türkiye'nin girişimlerini "kendisini çok akıllı zannedenlerin hayalleri" diye niteleyip, bir zaman sonra, Türkiye üzerinden ülkesine giren isyancıların, Suriyeli olmadıklarının ortaya çıkacağını

---

⁶⁹ "Suriye'den Türkiye'yle ilgili önemli karar" (02.12.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-ilegili-onemli-karar-19373365>

⁷⁰ "Suriye'yle ilgili kritik tasarıya çifte veto geldi" (04.02.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeye-ilegili-kritik-tasariya-cifte-veto-geldi-19846758>

⁷¹ "Türkiye: Esad meşru değil" (05.02.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-esad-mesru-degil-19848419>

⁷² "Biz Esad'ın Gorbaçov olmasını istedik, o Miloseviç'i tercih etti" (10.02.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/biz-esadin-gorbacov-olmasini-istedik-o-milosevici-tercih-etti-19887726>

⁷³ "Biz Esad'ın Gorbaçov olmasını istedik, o Miloseviç'i tercih etti" (10.02.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakandan-onemli-aciklamalar-20066608>

⁷⁴ "Türkiye Şam Büyükelçiliğini Kapattı" (26.03.2012)

<http://www.haberler.com/turkiye-sam-buyukelciligini-kapatti-3481199-haberi/>

⁷⁵ "Dublör olma dönemi kapandı" (27.04.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/dublör-olma-donemi-kapandi-20431356>

⁷⁶ "Yalan Rüzgârı'nda başrolü sen oyna" (15.05.2012)

<http://www.milliyet.com.tr/yalan-ruzgari-nda-basrolu-sen-oyna/siyaset/siyasetdetay/15.05.2011/1390469/default.htm>

belirtti.⁷⁷

22 Haziran 2012 tarihinde ise Türk Hava Kuvvetlerine ait bir savaş uçağının Akdeniz’de düşürüldüğü ortaya çıktı.⁷⁸ Hadisenin hemen akabinde Ankara, uçağın Suriye tarafından herhangi bir ihlal olmaksızın düşürüldüğünü iddia etti.⁷⁹ Suriye ilk anda bu iddiaları reddetse de, daha sonra kendi sorumluluğunu kabul etti; ama Türkiye’nin iddialarının aksine uçağın Suriye hava sahasında düşürüldüğünü açıkladı. İki pilotun aranması için Türkiye’ye teklif yapan Suriye, vurulan hedefin Türk uçağı olduğunun operasyondan sonra fark edildiğini açıkladı.⁸⁰ Suriye askeri makamlarının yaptığı açıklamaya göre, alçaktan hızla uçan yabancı bir cismin, Türk uçağı olarak algılanamadığı ve bu yüzden uçaksavarla karşılık verildiği bildirildi.⁸¹

24 Haziran 2012’de ise Türkiye, Suriye’ye diplomatik nota verdi.⁸² Aynı gün, Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Cihad Makdisi hadisesinin bir kaza olduğunu belirtip, Türkiye ve Suriye’nin düşman olmadıklarını vurguladı.⁸³ 25 Haziran 2012’de ise Başbakan Erdoğan TSK’nın angajman kurallarının değiştiğini deklare edip, Suriye sınırındaki ihlallere hemen karşılık verileceğini belirtti.⁸⁴ Bununla birlikte Türkiye meseleyi NATO’ya taşıyarak uluslararası arenada müttefiklerinin desteğine başvurdu. 26 Haziran 2012’de ise Türkiye, kendi önlemlerini devreye sokma çerçevesinde Suriye sınırına zırhlı askeri araç sevkiyatına başladı.⁸⁵ Bu doğrultuda, Haziran 2012’nin son günlerinde Hatay-Kilis hattındaki Suriye sınırına, tank, kısa menzilli füze bataryaları, zırhlı araçlar ve uçaksavarlardan oluşan bir dizi sevkiyat gerçekleştirdi.⁸⁶ Stinger füzelerinin Suriye tarafına dönük bir şekilde yerleştirilmesi ise dikkat çekici bir detay olarak basına yansdı.⁸⁷ Benzer şekilde, Şanlıurfa’nın Suruç

---

⁷⁷ “Esad’dan Türkiye’ye salvo” (17.05.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/esaddan-turkiyeye-salvo-20569966>

⁷⁸ “Suriye açıklarında Türk savaş uçağı düştü” (22.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-aciklarinda-turk-savas-ucagi-dustu-20821111>

⁷⁹ “Suriye’nin tavrı belirleyecek” (23.05.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyenin-tavri-belirleyecek-20826291>

⁸⁰ “Suriye ile ortak arama ne demek?” (24.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ile-ortak-arama-ne-demek-20828289>

⁸¹ “Vurduk sonra Türk olduğunu anladık” (23.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/vurduk-sonra-turk-oldugunu-anladik-20826126>

⁸² “Türkiye Suriye’ye nota Verdi” (24.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriye-ye-nota-verdi-20834387>

⁸³ “Makdissi: Türkiye ve Suriye düşman değildir” (24.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/makdissi-turkiye-ve-suriye-dusman-degildir-20834518>

⁸⁴ “Başbakan’dan tarihi Suriye kararı” (26.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakandan-tarihi-suriye-karari-20847316>

⁸⁵ “Sınırdaki hareketlilik” (26.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/sinirda-askeri-hareketlilik-20849779>

⁸⁶ “Askeri yığınak ateş hattının tam karşısında” (29.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/askeri-yiginak-ates-hattinin-tam-karsisinda-20876622>

⁸⁷ “Stinger füzelerinin rampaları Suriye’ye çevrili” (29.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/stinger-fuzelerinin-rampalari-suriyeye-cevrili-20876233>

ilçesindeki askeri birliklere füze rampalarının konuşlandırıldığı görüldü.⁸⁸ Türkiye düşen F4 uçağını askeri bir boyutta ele alıp, Suriye ile kriz noktasında kendisini bulurken, hem sınıra yapılan sevkiyatlarla, hem de F16'ların sıklıkla sınıra yaklaşan Suriye helikopterlerine karşı havalanıp onları sınırdan uzaklaştırmasıyla, askeri anlamda teyakkuz haline geçti.⁸⁹

2012 Temmuz ayının başında ise Suriye Devlet Başkanı Esad, Cumhuriyet gazetesinden Utku Çakırözer'e bir mülakat verip, uçağı İsrail uçağı sandıklarını belirtip, "keşke düşürmeseydik" diye bir açıklamada bulundu.⁹⁰ Bu röportajdan bir gün sonra, 4 Temmuz 2012'de, Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Esad'ın Türk uçağı olduğunu bilmiyorduk yönlü açıklamasını, "Esad yalan söylüyor" diyerek yanıtladı ve uçaktaki iletişim sisteminin çevre ülkeler tarafından izlenebilecek şekilde açık olduğunu vurguladı.⁹¹

Uçak hadisesi sıcaklığını korurken, Suriye'de 12 Temmuz 2012'de meydana geldiği iddia edilen Tiramisa katliamında 200 kişinin hayatını kaybettiği ortaya çıktı. Bunun ardından Başbakan Erdoğan bunu bir "soykırım" olarak niteledi.⁹² Erdoğan Kocaeli'de bir stadyumda, Esad rejimini "bütün zalimler korkaktır" diye hedef alıp, bu acı olayları "gitmekte olan bir rejimin ayak sesleri" olarak nitelendirdi.⁹³ Dışişleri Bakanı Davutoğlu ise muhalefetten yükselen Suriye'nin içişlerine müdahil olma yönündeki eleştirilere, "dünyayı değiştiremeyecekseniz siyaset yapmanın da dış politikanın da anlamı yoktur" diye yanıtladı.⁹⁴ Esad ise Türkiye'nin teröristleri desteklediği iddiasını seslendirirken⁹⁵ Türkiye'nin Suriye karşıtı operasyonların merkezlerinden biri olduğu, Suriye rejimi tarafından vurgulandı.⁹⁶

28 Ağustos 2012'de ise Dışişleri Bakanı Davutoğlu bir TV programında, Esad'a ömür biçerek gidişinin "yıllar değil, aylar ya da haftalarla" ölçüldüğünü belirtti.⁹⁷ Esad ise Türkiye'nin Suriye'deki akan kandan birinci derecede sorumlu tutmaya devam ederek, Türk

---

⁸⁸ "2'nci Ordu Komutanı Suriye sınırında" (30.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/2nci-ordu-komutani-suriye-sinirinda-20884360>

⁸⁹ "Suriye helikopterleri sınıra yaklaştı" (01.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-helikopterleri-sinira-yaklasti-20891622>

⁹⁰ "Esad: Keşke düşürmeseydik." (03.07.2012)

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/354316/Esad_Keske_dusurmeseydik.html

⁹¹ "Esad yalan söylüyor" (04.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-esad-yalan-soyluyor-20911358>

⁹² "Syria crisis: Tremseh 'massacre' - Friday 13 July 2012" (04.10.2012)

<http://www.theguardian.com/world/2012/jul/13/syria-hama-massacre-live>

⁹³ "Erdoğan: "Bu soykırım girişimidir" (14.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-bu-soykirim-girisimidir-20986394>

⁹⁴ "Davutoğlu: Dünyayı değiştireceğiz" (26.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-dunyayi-degistirecegiz-21068138>

⁹⁵ "Suriye'den Türkiye'ye büyük suçlama" (02.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-buyuk-suclama-21133020>

⁹⁶ "Suriye'den Türkiye'ye çok ağır suçlamalar" (11.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-cok-agir-suclamalar-21206236>

⁹⁷ "Davutoğlu, Esad'a ömür biçti" (25.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-esada-omur-bicti-21300142>

yöneticilerin sorun yaratmadaki sorumluluklarına atıfla onları “cahil” olmak suçladı.⁹⁸

Başbakan Erdoğan 5 Eylül 2012’de Suriye’nin bir “terör devleti” olduğunu vurgulayıp, muhalefetin Suriye’ye gidecek yüz bulamayacaksınız eleştirisine, “Şam’a gidip Emevi camiinde namaz kılacağız” açıklamasıyla karşılık verdi.⁹⁹ İki hafta içinde CNN International ve Washington Post’a röportajlar veren Erdoğan, Esad’ın artık siyasi açıdan ölmüş bir lider olduğunu vurguladı.¹⁰⁰

3 Ekim 2012’de ise Suriye tarafından gönderilen bir top mermisinin Akçakale’ye düşmesi sonucu, beş Türkiye vatandaşı hayatını kaybetti.¹⁰¹ Bunun akabinde, Türk topçu birliklerinin düşen bombanın geldiği bölgeyi hedef aldığı bildirildi.¹⁰² Suriye tarafından olayın kaza oluşu yönünde gelen beyanlara, Erdoğan olayların kasıtlı olduğunu ima edip, sekiz kere kaza olmasının mümkün olmadığını söyledi.¹⁰³ 6-7 Ekim 2012 tarihlerinde, AB Bakanı Egemen Bağış’ın, Türkiye’nin isterse Suriye’yi “birkaç saatte yerle bir edeceği” sözü;¹⁰⁴ Davutoğlu’nun “kim saldırırsa susturulacak”¹⁰⁵ açıklaması; ve Erdoğan’ın “savaşa hazır değilsen devlet değilsin”¹⁰⁶ beyanı, kriz aşamasında diskurun dozunu daha da üst seviyeye taşıdı.

Suriye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cihad Makdisi ise, Türkiye ile savaşmak istemediklerini, ama Türkiye’nin saldırması durumunda kendilerini koruyacaklarını söyledi.¹⁰⁷ Bu olaylar yaşanırken Moskova-Şam seferi yapan uçağın Ankara’da durdurulması sonucu Suriye olayı kınadı; Ankara ise sivil havacılık kurallarını ihlal edip, uçakta silah bulunması nedeniyle Suriye’ye nota verdi.¹⁰⁸ Suriye Dışişleri Bakanlığı ise bir hafta içinde yaşanan bir dizi krizin giderilmesi için Türkiye ile ortak komisyon kurmaya hazır olduklarını

⁹⁸ “Akan kanın sorumlusu Türk hükümeti” (30.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/akan-kanin-sorumlusu-turk-hukumeti-21337622>

⁹⁹ “CHP Şam'a gidecek yüz bulamayacak” (06.09.2012)

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/09/06/chp-sama-gidecek-yuz-bulamayacak>

¹⁰⁰ “Erdoğan: Beşşar siyasi açıdan ölmüştür” (21.09.2012)

<http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-bessar-siyasi-acidan-olmustur-1101102/>

¹⁰¹ “Akçakale’ye top mermisi düştü: 5 ölü, 10 yaralı” (04.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/akcakaleye-top-mermisi-dustu-5-olu-10-yarali-21615000>

¹⁰² “Türkiye Suriye’ye karşılık Verdi” (04.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeye-karsilik-verdi-21617637>

¹⁰³ “Erdoğan: Sekiz kere kaza mı olur” (08.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-sekiz-kere-kaza-mi-olur-21626139>

¹⁰⁴ “İstesek Suriye’yi birkaç saat içinde yerle bir ederiz” (05.10.2012)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/782756-istesek-suriyeyi-birkac-saat-icinde-yerle-bir-ederiz>

¹⁰⁵ “Davutoğlu: Kim saldırırsa susturulacak” (06.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-kim-saldirirsa-susturulacak-21637627>

¹⁰⁶ “Başbakan’dan tezkere yorumu: Hazır değilsen devlet değilsin” (07.10.2012)

<http://t24.com.tr/haber/basbakandan-tezkere-yorumu-hazir-degilsen-devlet-degilsin.214684>

¹⁰⁷ “Suriye: Türkiye’yle savaşmak istemiyoruz ama...” (10.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-turkiyeyle-savasmak-istemiyoruz-ama-21668076>

¹⁰⁸ “Şam’ın çok sert açıklamasına Ankara’dan notayla yanıt” (11.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/samin-cok-sert-aciklamasina-ankaradan-notayla-yanit-21672335>

söyledi.¹⁰⁹ 30 Aralık 2012’de ise Başbakan Erdoğan, Akçakale’de kitlelere yaptığı konuşmada, Suriye’de artık asıl sorumlunun Suriye Ulusal Konseyi olduğunu vurgulayarak, kendi açısından yeni fiili durumu ortaya koydu. Erdoğan aynı konuşmada, yeni durumun “Ey Esed biz seni artık tanımıyoruz, hadi defol' demektir” olduğunu savundu.¹¹⁰

Türkiye artan güvenlik risklerine binaen, 2013’ün Ocak ayında NATO tarafından sağlanan Patriot füze savunma sistemlerini ülkesinde konuşlandırmaya başladı. Suriye’den gelebilecek füze saldırısı riskine karşı NATO’dan istenen bu sistemler, Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep’e ikişer adet konuşlandırılmaları amacıyla, altı batarya halinde Türkiye’ye gönderildi.¹¹¹

17 Mart 2013 tarihinde Erdoğan, Çanakkale zaferinin yıl dönümünde Türkiye’nin Gazze, Şam, Kudüs vb. yerlerle ilgilenmesini eleştirenlere, bu topraklarda o şehirlerden şehitler olduğunu söyleyerek yanıt verdi ve bu minvalde, Türkiye’nin “zalim Esed’in, dikatatorün” değil, Suriye’nin yanında olduğunu belirtti.¹¹² Esad, 17 Nisan 2013 tarihinde ülkesinin bağımsızlığının 67.yıldönümüyle ilgili bir televizyon programında, Erdoğan’ın başkanlık düşüncesini gerçekleştirmek için Kürt devleti konusunda taviz vermesi ihtimali yönündeki soruya, Erdoğan’ı kendi şahsi çıkarları için her şeyi yapabilecek olmakla suçladı ve Türk yönetimini “sıfır komşu, sıfır ahlak, sıfır dost, sıfır politika” sahibi olmakla eleştirdi.¹¹³

16 Eylül 2013 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı, Türkiye sınırını 400 metre ihlal eden bir Suriye helikopterinin düşürüldüğünü açıkladı.¹¹⁴ Türkiye’den helikopterin düşürülmesiyle ilgili arka arkaya haklılık açıklamaları gelirken, saatlerle ölçülebilecek bir zaman dilimi içinde Türkiye-Suriye arasındaki Bab el-Hava sınır kapısının yakınının bir noktada, Suriye tarafında, bir patlama gerçekleşti. Olayın ardından, yedi kişinin öldüğü yirmi kişinin ise yaralandığı bildirildi ve yaralıların bir kısmının Türkiye’deki hastanelere sevk edildiği aktarıldı. Patlamaya yönelik olarak 18 Eylül 2013 tarihinde Dışişleri Bakanı Davutoğlu bunun Suriye’nin bir misillemesi olduğunu düşünmediklerini söyleyip, “Suriye

¹⁰⁹ “Suriye: Türkiye ile ortak komite kurmaya hazırız” (13.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-turkiye-ile-ortak-komite-kurmaya-haziriz-21689441>

¹¹⁰ “Esed Seni Artık Tanımıyoruz, Hadi Defol” (30.12.2012)

<http://www.trthaber.com/haber/gundem/esed-seni-artik-tanimiyoruz-hadi-defol-68982.html>

¹¹¹ “Patriotların konuşlandırılacağı yerler belli oldu” (24.10.2012)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2012/12/24/6848/patriotlarin-konuslandirilacagi-yerler-belli-oldu>

¹¹² “Erdoğan: "Ok hedefe varmalı"” (17.03.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-ok-hedefe-varmalı-22835932>

¹¹³ “Esad: Erdoğan çıkarları için ülkesini feda eder” (18.04.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-erdogan-cikarlari-icin-ulkesini-feda-eder-23072402>

¹¹⁴ “Genelkurmay: “Görüldü, uyarıldı, vuruldu” (16.09.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/genelkurmay-goruldu-uyarildi-vuruldu-24724279>

yönetiminin, bir misillemeyi zihninden dahi geçirmesinin sonuçlarına katlanacağını bilmesi lazım”¹¹⁵ diye ekledi.

Suriye’de iç savaşa dönüşmüş çatışma ortamı devam ederken, 14 Ekim 2013 tarihinde bir İsviçre gazetesine konuşan Dışişleri Bakanı Davutoğlu, ‘Silahını bırakan katil suçsuz olamaz’ diye Esad rejimini hedef alarak, rejimin her ne olursa olsun, cezasını çekmesi gerektiğini vurguladı.¹¹⁶ Bu açıklamalara, Esad rejimi cephesinden herhangi bir karşılık gelmezken, Türkiye’nin vurgulu açıklamaları devam ediyordu. 4 Kasım 2013’te Başbakan Erdoğan, Esad’a yönelik “Şam’daki Yezid” ifadesini kullanarak, Suriye’nin her köşesinde her gün yeni bir Kербela yaşandığını söyledi.¹¹⁷

23 Mart 2014’te ise Suriye Hava Kuvvetleri’ne ait bir savaş uçağının sınır ihlali yaptığı için düşürüldüğü Genel Kurmay Başkanlığı tarafından duyuruldu.¹¹⁸ Düşen uçaktaki pilotun ise uçaktan atlayarak hayatta kaldığı açıklandı. Bu gelişmenin akabinde, Suriye rejimi liderlik seviyesinde direkt olarak bir beyan ortaya koymazken, Dışişleri Bakanlığı’nda yetkili kişilerin ya da askeri kaynakların Türkiye’yi saldırganlıkla suçladıkları basına yansdı.¹¹⁹ Aynı gün Başbakan Erdoğan ise benzer şeylerin olması durumunda “Türkiye’nin tokadının ağır olacağını” söyledi.¹²⁰ 26 Mart 2014’te AFP’ye bir mülakat veren Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Suriye’nin “Türkiye’nin caydırıcılığını test etme cüretini” göstermesine tepki göstererek, Türkiye’nin sınır ötesi operasyon da dahil bütün askeri seçenekleri devreye sokmak için hazır olduğunu söyledi.¹²¹

20 Ocak 2015’te Foreign Affairs dergisine bir röportaj veren Esad, Erdoğan’ı Al-Kaide ideolojisinin uzantısı olan Müslüman Kardeşler ekolünün bir parçası olarak nitelendirdi. Esad, krizin ilk aşamalarından itibaren Türkiye’ye yönelttiği suçlamaların bir benzerlerini seslendirip, teröristlerin finansmanında Katar, Suudi Arabistan ve özellikle Türkiye’nin rollerine dikkat çekti; ve özellikle terör faaliyetlerinin lojistik üssü olması

---

¹¹⁵ “Davutoğlu: Suriye misilleme yaparsa sonuçlarına katlanır” (18.09.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-suriye-misilleme-yaparsa-sonuclarina-katlanir-24737069>

¹¹⁶ “Davutoğlu’dan Esad için sert sözler” (14.10.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-esad-icin-sert-sozler-24917458>

¹¹⁷ “Şam’daki yezid” (04.11.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/sam-daki-yezid-25039149>

¹¹⁸ “Türkiye sınır ihlali yapan Suriye uçağını düşürdü” (23.03.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-sinir-ihlali-yapan-suriye-ucagini-dusurdu-26067958>

¹¹⁹ “Suriye’den Türkiye’ye ilk tepki” (23.04.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-ilk-tepki-26067942>

¹²⁰ “Başbakan Erdoğan: Tokadımız ağır olacak” (24.03.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-erdogan-tokadimiz-agir-olacak-26070476>

¹²¹ “Davutoğlu’ndan 'sınır ötesi operasyon' açıklaması” (26.03.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-sinir-otesi-operasyon-aciklamasi-26089263>

hasebiyle Türkiye'nin Suriye için tehdit olduğunu vurguladı.¹²² Bu çerçevede, Suriye rejimi 28 Nisan 2015'te, İdlib ve Cisru Şugur kentlerini ele geçiren muhaliflere lojistik ve silah desteği sağladığı dolayısıyla, Türkiye'yi, Dışişleri Bakanı Velid Muallim aracılığıyla BM'ye şikayet etti.¹²³

Uluslararası camiada ise değişmeye başlayan Esad karşıtı duruş, BM Suriye temsilcisi Staffen de Mistura tarafından 14 Şubat 2015'te Suriye'deki çözüm sürecinin Devlet Başkanı Esad'ı dışarıda bırakamayacağını söylemesiyle dile getirildi.¹²⁴ Nitekim, 2015 Mart'ının ortalarında CIA Başkanı John Brennan ve ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin, Suriye'de çözüm için, ABD'nin Esad'la müzakere etmek durumunda kalacağı yönündeki açıklamaları bu görüşü daha da güçlendirdi.¹²⁵ Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ise binlerce insanı kimyasal silaha da başvurarak öldüren biriyle görüşülmesinin yanlışlığına dikkat çekip, Kerry'i eleştirerek tepkisini dile getirdi.¹²⁶ 22 Temmuz 2015'de benzer şekilde İngiltere Dışişleri Bakanı Phillip Hammond Suriye'de Esad rejiminin çökmesini değil, siyasi bir geçişin olmasını istediklerini dile getirdi.¹²⁷ 19 Eylül 2015'te ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Esad'la ilgili olarak ABD'nin daha esnek bir politika izleyeceğinin işaretini vererek, Esad'ın gidişiyle ilgili "Hemen birinci gün ya da ayda olmasına gerek yok" açıklamasını yaptı.¹²⁸

23 Eylül'de ise Cumhurbaşkanı Erdoğan, Esed'in Suriye'nin yalnız %15'ini kontrol edebildiğini belirtip, butik bir devlet peşinde olduğunu söyledi.¹²⁹ Bundan bir gün sonra, 24 Eylül 2015'te ise Erdoğan, gazetecilerin Suriye ile ilgili sorularını yanıtlarken, "Suriye'de Esad'lı bir geçiş" olabileceğini söyleyerek, Türkiye'nin uzun zamandır benimsediği söylemin dışında bir görüş ortaya koymuş oldu.

7. KRİZ YÖNETİM SÜRECİNİN ANALİZİ

---

¹²² "Syria's President Speaks" (20.01.2015)

<https://www.foreignaffairs.com/interviews/2015-01-25/syrias-president-speaks>

¹²³ "Suriye Türkiye'yi BM'ye şikayet etti" (28.04.2015)

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriye-turkiyeyi-bmye-sikayet-etti>

¹²⁴ "Esad, Suriye'de çözümün parçası" (14.02.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-suriye-de-cozumun-parcasi-28198289>

¹²⁵ "ABD: Suriye savaşını bitirmek için Esad'la konuşmak zorundayız" (16.03.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/abd-suriye-savasini-bitirmek-icin-esadla-konusmak-zorundayiz-28459993>

¹²⁶ "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'ndan Kerry'ye 'Esad' tepkisi" (16.03.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/disisleri-bakani-cavusoglundan-kerryye-esad-tepkisi-28463572>

¹²⁷ "Esad rejiminin çökmesini değil..." (22.07.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-rejiminin-cokmesini-degil-29606499>

¹²⁸ "Kerry: Esad gitmeli ama..." (19.09.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/kerry-esad-gitmeli-ama-30118396>

¹²⁹ "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Esed butik devlet peşinde" (22.09.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogan-esed-butik-devlet-pesinde-30157403>

Yukarıda, eylem ve söylemlere anlam yüklemenin ve dış politikada algının önemini, kriz yönetimi bağlamında ele aldık. Bu noktadan hareketle açacak olursak; dış politika alanında, taraflardan biri, muhatabına yönelik bir söylem ya da eylem yöneltirken; o muhatabın, bu olaya yüklediği anlam ve değer, ikili ilişkilerin seyrini belirleyen asıl etkidir. Yani dış politika konuları, saf olgular etrafında değil, olaylara yüklenen anlamlar çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bu çalışma çerçevesinde, tarafların muhatap oldukları eylemlere yükledikleri anlamlar itibariyle, kriz aşamalarında bir farklılığın söz konusu olduğu görülmektedir. Suriye ile ilgili elde edilen bilgiler ikincil kaynaklardan olsa da, bu çalışma dahilinde ortaya konulan izleğe bakıldığında Suriye rejimi, Türkiye'nin kendisi için bir tehdit olduğunu özellikle silahlı muhalif hareketlerin Türkiye'de ikametlerinin ortaya çıktığı 2011 Ekim ayı itibariyle kavramış gözükmemektedir. Bunun öncesinde Türkiye ve Suriyeli muhalif grupların siyasi temaslarda buldukları bir gerçekse de, Türkiye'nin silahlı gruplarla ilişkilerinin netleştiği 2011'in Ekim ayı, Suriye rejimi üzerinde askeri anlamda inisiyatif almaya başladığını gösteren dönüm noktasıdır. Bu tarihten itibaren Suriye rejimi için Türkiye, kendisinin bütünlüğünü tehdit eden bir aktör olarak algılanmaya başlamıştır. Yine de, aşağıda daha detaylı şekilde verileceği gibi, Türkiye-Suriye gerginliği tırmanma aşamasına girmesine rağmen Suriye rejimi stres seviyesini düşürücü adımları periyodik olarak atmıştır.

Türkiye cephesinden bakıldığında ise, Türkiye-Suriye sorununun kriz halini alması, Türkiye'nin düşürülen F4 uçağından sonra, sorunu askerileştirmesi nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu hadiseden sonra Suriye'nin, uçağı kazayla, daha sonra ise Esad tarafından İsrail uçağı sandıkları gerekçesiyle düşürdüklerini söylemesi, Türkiye tarafında bir karşılık bulmadı. Ek olarak, Suriye'nin beraber arama yapma teklifi, hatta Türk ve Suriyeli sahil güvenlik botlarının olayın gerçekleştiği gün ortak arama yaptıklarının ortaya çıkması,¹³⁰ Türkiye tarafından değerlendirilmeye gerek görülmedi.

Bunun yerine, hadiseye atfedilen anlam çerçevesinde ve alınan önlemler neticesinde, askerileşme politikasının ivme kazandığı bir aşamaya girildi. Bu bağlamda, sınıra yığınak yapılması, füze sistemlerinin Suriye'ye dönük konuşlandırılması, angajman kurallarının değiştirilmesi; ve bu gelişmelerin neticesinde, bir Suriye helikopteri ve uçağının ilerleyen dönemlerde düşürülmesi, Türkiye'nin söylemlerini eyleme dökmesi yönünde önemli olaylar olarak ortaya çıktı.

Çalışmanın ilk bölümünde ifade edilen, Brecher ve Wilkinfeld'in kriz öncesi

---

¹³⁰ "Savaş uçağını Suriye düşürmüş" (23.06.2012)

<http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/23/savas.ucagini.suriye.dusurmus/666160.0/index.html>

aşamalarda atılan belirli adımlarla, stres seviyesinin düşürülebileceği yönündeki olasılığa yaptıkları vurgu, Suriye tarafından ortaya konulan sözlü ifadeler ve eylemlerle, bu kriz çerçevesinde tecelli etmiştir. Türkiye'nin ise olaylara daha farklı bir anlam yüklemeyi tercih ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, değinildiği gibi, RF4 uçağı hadisesinin vuku bulmasına müteakip Suriye cephesinden, üzgünlük belirten ve ortak arama yapmak suretiyle Türkiye ile temas kurmayı teklif eden yatıştırma amaçlı bir dizi açıklama geldi. Keza Akçakale hadisesi sonrası, Türkiye'den savaşa hazırlık yönünde gelen açıklamalara, Suriye'nin ortak komisyon kurmayı teklif etmesi ve Türkiye ile savaşmak istemediğini vurgulaması, Suriye'nin olayı tırmandırmama yönünde bir irade benimsediğini gösterdi.

İlişkiler kriz aşamasına girmeden önce de benzer bir seyir takip etmiştir. Esad rejiminin, kullanılan diskur ve sembolik değeri yüksek olaylarda icra edilen eylemlerle, stres seviyesini düşürme yönünde bir strateji benimsediği görünmektedir. Yukarıda özetlendiği gibi, Suriye'ye yönelik reform paketinin yetersizliği yönündeki eleştirilere, Suriye Dışişleri Bakanı Muallim'in Türkiye ile "en iyi ilişki" içinde olmak istediklerini belirtmesi; Erdoğan'ın Suriye rejimiyle görüşmeyi kestiğini açıklamasından birkaç gün sonra annesinin vefatı hasebiyle, Esad'ın başsağlığı mesajı yayınlaması; Van depreminden sonra Suriye rejiminin Kızılay üzerinden Türkiye'ye yardım malzemesi göndermesi; ve, Türkiye'nin Halep'teki Başkonsolosluğuna yönelik saldırıdan sonra Suriye Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'den özür dilemesi; gibi bir dizi sözlü ve eylemsel inisiyatifler, stres seviyesini düşürücü kapasiteye sahip girişimlerdir.

Medya taraması bölümünde verilen bilgiler dahilinde ve yukarıdaki analizin ışığında, Suriye rejiminin eylem ve söylemlerine bakıldığında, kendisinden Türkiye'nin bütünlüğüne yönelik olarak bir tehdidin geldiği bu çalışma dahilinde saptanmamıştır. Daha spesifik olarak vurgulayacak olursak, Türkiye'nin maddi varlığına, toprak bütünlüğüne ya da güveliğine yönelik herhangi bir eylemin, Suriye tarafından Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleştiği görülmemektedir.

7.1. Politik Diskur

Politik söylem daha yakından incelenecek olursa, Türkiye'de karar alıcıların benimsediği diskur, stres seviyesini arttırıcı bir işlev görmüştür. Medya taraması sırasında verilen bilgiler, Türkiye için çatışma evresinden itibaren yeni fiili durumun, Esad'sız bir Suriye'nin tesis edilmesi ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Bu yönde bir strateji izlenirken, siyasi diskurun Türkiye tarafından vurgulu ve yoğun bir şekilde kullandığı yukarıda özetlenmiştir.

Burada diskur, muhatap ülkenin liderinin adının bile telaffuz değişikliğine uğradığı bir

noktaya ulaşmıştır. Yani, artık Suriye lideri Türkiye için Esad değil ‘Esed’ olmuştur. İlişkilerin iyi olduğu dönemde hatırlarda olan ‘Esad’dan farklı olarak, ‘Esed’, yüklenen yeni sembolik anlamla artık hasım bir rejimin lideri olmuştur. Pierre Bourdieu’ya göre politik sermaye (political capital), bir çeşit sembolik sermayedir (symbolic capital). Bu sermaye, destekçilerinizin sizin temsil ettiğiniz anlam dünyasına inanması neticesinde kazanılır. Siyasetçiler betimlemek istedikleri sosyal dünyayı ve elde etmek istedikleri sermayeyi, sloganlar ile desteklemeye çalışırken, sembolik ifadelerin gücünden yararlanırlar.¹³¹ Türkiye, Esad’a ve Suriye rejimine yüklediği yeni anlamlarla, eski ‘dost’ Suriye rejiminin, yeni ‘hasım’ Suriye rejimiyle ikamesi yolunda diskursal ifadelerini sembollerle desteklemeye çalışmıştır. 2011’in sonlarından itibaren bu isim değişikliği, devletin kanalı TRT tarafından da benimsenmiştir.¹³² Bu çerçevede, çatışma ve kriz evrelerinde Suriye liderine yeni sembolik anlamlar yüklenerek, zalim, eli kanlı diktatör, kanla beslenen lider gibi sıfatlarla ve “Milosevic” ve “Yezid” gibi benzetmelerle anılmıştır.

Olay çatışma ve kriz aşamasını girdikten sonra ise, Erdoğan ve Davutoğlu ikilisi önderliğinde AKP yetkilileri bazen günde birden fazla olacak şekilde Suriye rejimini hedef alan açıklamalarını, sembolik referanslardan da istifade ederek, sarf etmişlerdir. Diskurun sıklıkla kullanılması, verilen mesajların bir noktadan sonra anlam değerini yitirmesine ve politika biçimlendirecek şekilde diskurdan istifade etme potansiyelinin zayıflamasına yol açmıştır. Birçok örneğin içinden seçilecek olursa, 16 ve 22 Kasım 2011’ tarihleri arasında, altı günlük bir zaman diliminde, Erdoğan tam üç kere Esad’ın gayrimeşru olduğunu vurgulayan açıklamalar yapmıştır.

Kriz yönetimi çerçevesinde ise asıl öne çıkan nokta; diskurun, diplomatik alanda krizin etkin bir şekilde yönetilmesi noktasında bir işlev görmekten çok, stres seviyesini daha da arttıran ve muhataba manevra alanı bırakmayan bir şekilde kullanılmasıdır. George kriz yönetiminin başarısını belirleyen asıl maharetin, krizi soğutacak stratejiler geliştirip, savaşa sebebiyet vermeden geride bırakabilmek olduğunu belirtir.¹³³ Ek olarak George’a göre, verilecek herhangi bir tepki ya da gönderilecek mesaj, karşı tarafta nasıl bir algılamayı tetikleyebileceği hesaba katılarak ve muhataba manevra alanı bırakılarak belirlenmelidir.¹³⁴ Türkiye ise, Suriye krizini yönetirken, yukarıda ifade edilen beyanların kullanımı ve kullanım sıklığı çerçevesinde söylemi sıcak tutup, krizin tırmanmasına neden olacak bir görüntü arz

---

¹³¹ Bourdieu, Pierre, 1991, Language and Symbolic Power, Oxford: Polity Press, sf.190, 192

¹³² “Esad neden Esed oldu?” (14.11.2012)

<http://www.gazetevatan.com/esad-neden-esed-oldu--492901-gundem/>

¹³³ George, L. Alexander. 1991. "Strategies for Crises Management." In Avoiding War: Problems of Crisis Management, Ed. L. Alexander George, 377-395. USA: Westview Press, sf.377

¹³⁴ George, L. Alexander. 1991. "A Provisional Theory of Crisis Management." In Avoiding War: Problems of Crisis Management, 22-31. USA: Westview Press, sf.25

etmiştir. Örnek olarak, medya taramasında vurgulandığı gibi, 6-7 Ekim tarihlerinde Egemen Bağış, Ahmet Davutoğlu ve Tayyip Erdoğan'ın Akçakale olayından sonra yapmış oldukları açıklamalar, hatta savaşa hazır olunduğu yönünde verilen beyanlar, krizin askeri noktada sıcak kalmasını sağlamıştır. Bunun aksine Suriye rejimi yetkilileri, Türkiye ile savaşmak istemediklerini ama kendilerini koruyacaklarını belirtmişlerdir. İkinci çarpıcı örnek ise, Bab el-Hava Sınır Kapısına yakın noktada meydana gelen patlamadan sonra, bu olayda Suriye rejiminin dahlinin olmadığı o tarihte Dışişleri Bakanı olan Davutoğlu tarafından kabul edilmesine rağmen, kendisi aynı açıklamada “Suriye yönetiminin, bir misillemeyi zihninden dahi geçirmesinin sonuçlarına katlanacağını bilmesi lazım”¹³⁵ diye uyarı nitelikli bir açıklama yapmasıdır.

Pek tabii, Esad'ın ve Suriye rejimi yetkililerinin Türkiye'deki muhataplarına yönelik sert bir diskur benimsediği dönemler de söz konusu olmuştur. Fakat, aktörlerin kriz sırasında iştigal ettikleri pozisyonlar göz önüne alındığında, Suriye rejiminin benimsediği diskur, defansif bir açıdan, Erdoğan başta olmak üzere Türkiye tarafını, Suriye'nin iç işlerine müdahil olmak ve radikal grupları desteklemek çerçevesinde kullanılmıştır. Türkiye ise, Suriye rejimine yönelttiği istekler çerçevesinde rejim üzerinde irade ortaya koyarak, diskuru sertleştirmiştir.

7.2. Talepler

Krizin yaşandığı süreçte tarafların birbirlerinden yerine getirmelerini istedikleri talepler olmuştur. Suriye, Türkiye'nin ülkesine silah ve militan girişini teşvik etmek suretiyle egemenlik haklarının ihlal ettiğini seslendirip, Türkiye'yi BM'ye şikâyet etmek gibi girişimlerde de bulunarak, Türkiye'den davranışını değiştirmesini istemiştir. Olay kriz aşamasına girdikten sonra Türkiye ise, kendi güvenlik eksenli söylem ve eylemlerini icra ederken, Suriye üzerindeki nispi olarak güçlü konumundan yararlanarak, Suriye rejiminin siyasal yapısını ilgilendiren konularla ilgili talepler seslendirmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Suriye ile krizi yönetirken saldırgan kuvvet kullanma tehdidi benimsediğini görülmektedir.¹³⁶ Bu kavram, savunma pozisyonunda olan taraf açısından, muhatap ülkenin statükoyu değiştirmek için doğrudan kuvvet kullanma yöntemini benimseyerek, ilişkileri çatışma sürecine sokmasıdır.¹³⁷ Türkiye, hem söylem düzeyinde hem de muhalifleri desteklemek suretiyle aldığı askeri inisiyatiflerle, Suriye'de Esad rejimi yerine muhaliflerin iradesini

¹³⁵ “Davutoğlu: Suriye misilleme yaparsa sonuçlarına katlanır” (18.09.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-suriye-misilleme-yaparsa-sonuclarina-katlanir-24737069>

¹³⁶ George, Strategies for Crisis Management

¹³⁷ ‘Saldırgan Kuvvet Kullanma’

http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossary&catid=1&id=132&Itemid=144&lang=tr

hakim kılacak yeni bir siyasi oluşum talebiyle ortaya çıkmıştır. Kısacası, muhatap ülkenin rejiminin değişmesi ve de liderinin koltuğunu bırakması üzerinden Suriye politikasını şekillendirmiştir. Burada kilit önemde olan unsurlar, Türkiye'nin Suriye'den önemli ölçüde üstün askeri kapasitesine güvenerek ve ek olarak, Suriye rejiminin iç savaş yaşamakta olan bir aktör olarak zayıflamış konumunu da bilerek, bu istekleri seslendirmiş olmasıdır. Bu çerçevede Türkiye'nin konumu, Suriye ile 1998'de yaşanan Öcalan krizinden çok daha farklı bir noktada bulunmaktadır. 1998 krizi sırasında Türkiye, askeri güç kullanma iradesini ortaya koyarken, savunma tarafında yer alan bir ülke olup krizle iştigal ederken, nihai kertede diplomatik baskı kullanarak krizi geri de bırakmıştı.¹³⁸ Bu krizde ise üstün kapasitesini saldırgan amaçlı kuvvet kullanma ekseninde devreye sokmayı benimsemiştir.

7.3. Suriye İle Kopuşun Nedenleri

Özetlendiği gibi, 2002-2011 sürecini kapsayan dokuz senelik zaman zarfında, 60 ve 61. AKP iktidarları, Suriye yönetimiyle Türkiye Cumhuriyeti dış politika tarihinde örnek teşkil edecek derecede yakın ilişki kurulan bir döneme imza atmışlardır. Lakin, belirli bir noktadan sonra, bu ülkeyle olan ilişkiler diplomatik olarak sıfır noktasına inmiştir. Bu noktada Türkiye'nin, dış politika tercihiinde önemli bir makas değişikliğine gittiği görülmektedir. Dış politikadaki değişiklikleri Hermann dört nedenle açıklar: bürokratik aygıtın karar alıcıları değişim yönünde ikna etmesi; lider eksenli değişim; ülke içi faktörlerin dış politikada değişimi tetiklemesi; dış şokların karar alıcıların dış politika tercihlerini etkilemesi.¹³⁹

Hermann'ın da ifade ettiği gibi bu faktörler arasında etkileşim/geçişkenlik söz konusudur. Örneğin, Türkiye'de karar alıcıların algılarının değişmesinde, dış şoklar (Arap Baharı) önemli bir işlev görmüştür; MİT ve bilgi tedarikinden sorumlu bürokratik mekanizmalar, Suriye'de değişimin kısa zamanda gerçekleşeceği yönünde karar alıcıları etkilemişlerdir; lider kadro değişiklikle ilgili kararlı bir tutum sergileyerek, Suriye rejimi imgesini dost ülkeden, hasım ülke konumuna taşımıştır. Bu faktörlerden Türkiye'nin iç unsurları hariç, diğer üç faktörle ilgili bir izahat yapılacaktır. Çünkü, Suriye meselesinde Türkiye'nin içinden kaynaklanan ve karar alıcıları Suriye ile ilişkileri koparmaya götürecek bir sosyal ya da siyasal değişiklik görülmemektedir. Ama, bürokrasinin işleyişi, lider kadro, ve dış ortam, Türkiye'nin Suriye stratejisini anlamak bakımından, üç başlık altında incelenmelidir. İlk olarak, karar alma mekanizmasını destekleyen bürokrasi aygıtı ve

¹³⁸ Detaylı bir analiz için bkz. Aksu, Fuat. 2008. Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi. İstanbul: Bağlam Yayınları. s.250-287.

¹³⁹ Hermann, F. Charles. 1990. "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy." International Studies Quarterly 34 (1): 3-21, sf.12

istihbarat teşkilatının pozisyonu ele alınacak.

7.3.1. Bürokrasi, Bilgi Toplama Süreci ve Karar Alıcıların Analiz Kabiliyeti:

Türkiye-Suriye krizinin geldiği son durum itibariyle, Esad hala Suriye’de başkanlık koltuğunda oturmaktadır. Böylece, Türkiye’nin defaatle Esad’dan çekilmesini istemesi, bu çalışmanın hazırlandığı 2015’in Aralık ayı itibariyle bir sonuca karşılık gelmemiştir. Bu hatalı beklentinin oluşması, Türkiye’de karar alıcıların Suriye rejiminin yapısıyla ilgili bilgilerinin yetersizliğinden ve bunun kriz yönetimine yanlış şekilde yansımından kaynaklanmıştır.

George bir siyasi eylem tasarlanırken, neticenin önceden tahmin edildiği gibi sonuçlanmayabileceğinin ve bu yüzden hedeflerin gerçekçi ve ulaşılabilir doğrultuda konulması gerektiğinin altını çizer.¹⁴⁰ Bu görüşü George, aktörlerin karar alma aşamasındaki sınırlı kapasitelerini göz önünde bulundurarak geliştirir. Bu bağlamda kendisi, aktörlerden genellikle bütünlüklü bir rasyonel davranışın beklenmesinin gerçekçi olmadığını vurgular. Çünkü, olaylarla ilgili eldeki bilgiler genellikle tam değildir; neden-sonuç ilişkisinin net kurulması zordur; ve bu, aktörleri verili seçeneklerden yalnızca birine zorlar. Ki, bu her zaman doğru seçenek olmayabilir.¹⁴¹ Eğer ki bir dış politika konusunda stres seviyesinde bir değişiklik var ise, ilk aşamalar ihtiyatla ele alınmalıdır, çünkü eldeki bilgiler sınırlıdır. Ancak ilerleyen aşamalarda ortaya çıkan yeni gelişmeler ışığında bilgilerin takviyesi söz konusu olur.

Yukarıdaki izahatla ilişkili şekilde, kriz yönetimi icra edilirken, bilgi toplanması hayati önemdedir. Ama bunun kadar önemli olan, toplanan bilginin kalitesidir. Yani, bilgi toplama işlemi, muhatapla ilgili doğru ve kesin bilgilere ulaşma amacıyla yapılır. Toplanan bilgi bürokrasinin iyi işleyen filtrelerinden geçtikten sonra, karar alıcıların önüne sunulmalıdır. Sağlıklı işleyen bilgi toplama ve analiz etme mekanizmaları karar alma süreçlerinde kilit önemdedir.

Yukarıdaki noktaların ışığında, Türkiye-Suriye krizi ile ilgili olarak, dar bir kadro tarafından ele alınan kriz yönetiminde, bilginin toplanmasında ve buna dayalı geliştirilen stratejilerde ciddi sorunlar görülmektedir. Bu mekanizmada öne çıkan aktör olarak MİT’in sorumluluğu önemlidir. Bu teşkilatın, muhatap aktör olan Suriye rejiminin “güçlü ve zayıf yanları[nı]”¹⁴² ve daha genel olarak Suriye rejiminin iç dinamiklerini tespit edemediği

¹⁴⁰ George, L. Alexander. 1969. "The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making." *International Studies Quarterly* 13(2) 190-222, sf.207

¹⁴¹ George, Operational Codes, sf.197-198

¹⁴² “Yeni bombalar patlar mı” (15.05.2013)

<http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/emre-uslu-2/yeni-bombalar-patlar-mi/26114/>

görülmektedir. Bununla ilgili örnek bir sonraki paragrafta irdelenecek olsa da şu noktanın altı çizilmelidir: MİT ile siyasi iktidarın kurdukları yakın ilişki, bu teşkilatı, objektif gerçekliği yansıtacak bilgi toplamaktan çok, iktidarın koyduğu hedeflere hizmet edecek bilgileri toplamaya yöneltmiştir. Buna bağlı olarak, “olgulara dayalı bir çalışma[nın]”¹⁴³ yapılmadığı görülmektedir. Hakan Fidan’ın AKP’den milletvekili olmak için MİT’ten istifası; daha sonra Erdoğan’ın itirazıyla görevine geri dönmesi, MİT Başkanının devletin hizmetinde görev ifa eden bir müsteşar olmaktan çok, bir partinin siyasi mensubu gibi hareket ettiğini gösterir niteliktedir. Bu da, Fidan’ın başında bulunduğu MİT’in Suriye meselesinde ve Türkiye için diğer tehdit içerikli konularda, etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Sorun yalnızca MİT’le sınırlı değildir. Dışişleri Bakanlığı Suriye Koordinasyon masasında Esad’ın kısa zamanda gideceği yönünde rapor ve kriptoların sıklıkla hazırlandığı aktarılan bilgiler arasındadır.¹⁴⁴ Bu çerçevede, Suriye ile yaşanan gerginliğin kriz evresine girdiği konjonktürde, Dışişleri Bakanı olan Davutoğlu’nun Esad’ın gidişini aylar ya da haftalarla telaffuz etmesi ve Başbakan Erdoğan’ın Emevi camiinde namaz kılmaktan söz etmesi, bu bilgi akışının sağlıksızlığına, ve aksayan bu mekanizmaya bağlı olarak, beklentilerin ve analizlerin hatalı oluşmasına işaret eden önemli örneklerdir.

Krizin Türkiye tarafından yönetilmesi sırasında zamanın Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun medyayla paylaştığı görüşler yukarıdaki tezi destekler niteliktedir. Davutoğlu’nun Milliyet gazetesinden Aslı Aydıntaşbaş’a 25 Mayıs 2013’te verdiği mülakat, Türkiye’nin belirli noktalarda Esad rejimini dikkatle izlemeye çalıştığını ama buna rağmen istediği sonucu alamadığını ortaya koymaktadır. Bu mülakatta Davutoğlu, Esad rejimini üç çember etrafında ele almaktadır: ilk halka: Esad ve anne tarafından oluşan aile bireyleri; ikinci halka: istihbarat, ordu ve hava kuvvetlerinden oluşan Nusayri kökenli klik; üçüncü halka ise Baas partisidir. Davutoğlu’nun Beşar Esad’ın annesinin rejim yönetimi üzerindeki hakim konumunu bilecek kadar bilgi sahibi olduğu mülakattan görülmektedir. Ek olarak Davutoğlu, rejimi Baas partisi üzerinden reform yönünde zorladıklarını ama başaramadıklarını da mülakatta belirtmiştir.¹⁴⁵ Bu zorlama Esad rejiminin, 2012’in ortalarından itibaren özellikle ordu vasıtasıyla, içerden parçalanma ihtimalinin sıklıkla dile getirildiği konjonktüre denk gelmektedir.¹⁴⁶ Bu zaman diliminde, Baas partisinin önde

---

¹⁴³ “Yeni bombalar patlar mı” (15.05.2013)
<http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/emre-uslu-2/yeni-bombalar-patlar-mi/26114/>

¹⁴⁴ “Yeni bombalar patlar mı” (15.05.2013)
<http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/emre-uslu-2/yeni-bombalar-patlar-mi/26114/>

¹⁴⁵ “ESAD’IN PROBLEMİ ANNESİ” (25.05.2013)
<http://www.milliyet.com.tr/-esad-in-problemi-annesi-/siyaset/ydetay/1713801/default.htm>

¹⁴⁶ “Significant Regime Defection in Syria” (05.09.2013)
<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/significant-regime-defection-in-syria>

gelenlerinin, ordudan bazı üst düzey askerlerin ve hatta başbakanlık koltuğunda oturmuş şahısların, rejimi terk ettikleri görülmüştür.¹⁴⁷

Fakat, bu terk etmeler özellikle 2012'in ortalarında artarak devam ederken, Davutoğlu'nun beklentilerinin aksine, rejime içerden baskı yapma kanalının zayıflamasına sebep olmuştur. Bunun nedeni, kriz kötüleştikçe, Esad rejiminin daha da kemikleşip, karar mekanizmasını dar bir kadro etrafında sınırlayıp, dışarıdan gelebilecek provokasyonlara karşı tedbir almasıdır.¹⁴⁸ Libya'daki senaryonun benzerinin gerçekleşeceğini düşünen Türkiye, gevşek aşiret yapısıyla sistemi dengede tutan Kaddafi rejimine karşın, Suriye rejiminin çok daha yekvücut ve disiplinli yapısını okuyamamıştır.¹⁴⁹ Böylece, Esad'a Baas partisi üzerinden baskı yapmak suretiyle isteğini kabul ettirebileceği zannına kapılmıştır. Yukarıda bahsedilen, Esad'ın kısa süre içinde gideceği yönünde dile getirilen görüşlerin ana hattını bu kanının oluşturulduğu görülmektedir.

Ek olarak Davutoğlu'nun "Esad'ın bu kadar barbarlaşabileceğini düşünmüyordum"¹⁵⁰ yorumu, kedisinin ifadesiyle "kimyasal silahtan" "SCUD füzesine" kadar ölümcül silahların kullanılacağı bir ortamı ön görememenin bir itirafı olarak görülebilir. Burada önemli olan nokta, Esad'ın Türkiye ile hem diplomatik ilişkileri devam ederken ve hem de sonrasında, Suriye rejiminin 'teröristlerle' savaşma kararlılığını vurguladığı birçok açıklama yapmış olmasıdır. Fakat, bu kararlılığın Türkiye tarafından dikkate alınmadığı görülmektedir. İlave olarak, Suriye rejimi 1982'de Hama katliamı sırasında binlerce insanın öldürerek, bir isyanı nasıl bastırabildiğini kanıtlamış bir rejimdir. Fakat bunun da, Türkiye'de bürokratik mekanizma ve karar alıcılar tarafından dikkate alınmadığı ve Suriye rejiminin operasyonel pratiklerinin göz ardı edildiği ortaya çıkmaktadır.

7.3.2. Lider Seviyesinde Algıda Değişiklik

Başta Davutoğlu olmak üzere AKP yetkililerinin, Suriye rejiminin karakterini şekillendiren unsurları dikkate almamaları, kendilerine duydukları özgüven ve Arap Baharı sonrası ülkenin jeopolitik eksenini genişletme çabasından kaynaklanan bir motivasyonla değerlendirilmelidir. Bu motivasyon, Türkiye'nin kültürel ve tarihsel özelliklerinden güç alarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, Suriye kilit önemde olan ülkelerin başında gelmektedir;

¹⁴⁷ "Syrian PM defects from Assad government" (07.08.2012)

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/08/20128691725705233.html>

¹⁴⁸ "Assad core regime intact despite defections" (08.09.2012)

<http://www.middle-east-online.com/english/?id=53819>

¹⁴⁹ "Türkiye Halep'i Alacak Fetih Ordusu Kurmayı Hedefledi, Rusya Önledi" (29.09.2015)

<http://bianet.org/bianet/siyaset/167916-turkiye-halep-i-alacak-fetih-ordusu-kurmayi-hedefledi-rusya-onledi>

¹⁵⁰ "ESAD'IN PROBLEMİ ANNESİ" (25.05.2013)

<http://www.milliyet.com.tr/-esad-in-problemi-annesi-/siyaset/ydetay/1713801/default.htm>

ve bu noktada lider kadronun, Suriye algısının incelenmesi gereklidir.

Türkiye’de karar alıcılar, Suriye ile ilişkiler kriz halini almadan hem önce hem de sonra, sıklıkla Suriye’nin Türkiye’nin bir iç meselesi olduğunu deklare etmişlerdir. Yukarıda özetlendiği gibi, Gazze, Şam, Kudüs’ün eskiden Osmanlı toprağı olduğu yönündeki ifadeler, Türkiye’nin artık bir oyun kurucu olduğu yönündeki açıklamalar ve Suriye yönetimi yerine Suriye halkını merkeze alan beyanlar; Suriye krizinin Türkiye’ye, jeopolitik tahayyüllerini hayata geçirme yönünde bir fırsat sunduğunu gösteren güçlü işaretlerdir.

Bu noktada, Erdoğan’ın siyasi ama Davutoğlu’nun fikri liderliğinde Türkiye, 2011 Arap Baharına müteakip, dış politikasında yumuşak güç kullanmayı önceleyen bir ülke olma görüntüsünden sıyrılıp, Ortadoğu’da düzen kurucu bir aktör hüviyetine bürünmeye çalışmıştır. Bu strateji hem söylem hem de eylem düzeyinde tecelli etmiştir. Örneğin, Davutoğlu’nun “Dublör olma dönemi kapandı. Suriye hakkında ne konuşulacaksa Ankara’da, İstanbul’da konuşulacak”¹⁵¹ yorumu kendi bölgesinde, Suriye gibi eskiden Osmanlı’nın hakimiyetinde olan çevre ülkeleri Türkiye’nin etki alanını oluşturan hinterlandın bir parçası olarak görmenin işaretidir. Türkiye bu çerçevede, Davutoğlu’nun vizyonuyla, Osmanlı’nın çöküşüyle jeokültürel bir kopuşun yaşandığı Ortadoğu’da, oyun kurucu olabilecek bir aktördür ve yapılması gereken şey tarihsel potansiyelden yararlanmaktır. Kendisinin ifadesiyle, “Osmanlı tarih mirasına sahip bir Türkiye’nin bu mirası stratejik bir dayanak olarak kullanabilmesi, sadece Türkiye’nin bölge politikaları açısından değil, bölgede adil ve kalıcı bir düzen kurabilmek açısından da büyük önem taşımaktadır.”¹⁵² Bu minvalde, yine Davutoğlu’nun vurguladığı gibi “Türkiye artık bölgeye sırtını dönerek yahut bölgede küresel aktörlerin tavırlarına bağlı edilgen bir tavır takınarak derin perspektifli bir bölge stratejisi geliştiremez.”¹⁵³

Arap Baharı ile ortaya çıkan sosyal ve siyasal hareketlenmeler, bu vizyonu hayata geçirebilecek bir fırsat sunmuştur. Bu çerçevede, Türkiye’deki lider kadro, kendi ülkelerinin kültürel ve tarihsel özelliklerinden istifade ederek, Suriye üzerinde irade beyan edip, hayata geçirmek istedikleri politikayı hakim kılacak bir eylemselliğe başvurmuştur. Yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Esad rejimi Türkiye için ekonomik liberalizm temelli ilişki kurulabilecek bir ortak¹⁵⁴ ve güvenlik bağlamında sorun yaratmayacak bir müttefik olarak, Türkiye’nin Suriye üzerinde hayata geçirmek istediği tasarrufları kabul etseydi,

¹⁵¹ “Dublör olma dönemi kapandı” (27.04.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/dublör-olma-dönemi-kapandı-20431356>

¹⁵² Davutoğlu, Stratejik Derinlik, sf.331

¹⁵³ Davutoğlu, Stratejik Derinlik, sf.331

¹⁵⁴ Balcı, Ali, sf.287; Özkan, Behlül & Özel, Soli, sf.2-3

anlaşmazlıklar, kriz öncesinde ya da uzlaşmazlık aşamasında çözülebilirdi. Lakin, Suriye rejiminin Türkiye'nin taleplerini kabul etmemesi hasebiyle, rejimin, Türkiye tarafından, muhaliflerle ikame edilmesi gereken bir hasım olarak algılanmaya başladığı görülmektedir.

Türkiye, yukarıda vurgulandığı gibi, nispi olarak Suriye üzerindeki güçlü konumundan yararlanarak ve kendisinde gördüğü üstün konumu sosyokültürel özellikler ve tarihsel arka planla desteklemeye çalışarak, Suriye'deki Esad yönetiminin tasfiyesi yönünde bir eylemselliğe geçmiştir. Bu eylemsellik, 2011'nin sonlarından itibaren Türkiye'nin kriz yönetiminin omurgasını oluşturmuştur. Bu çerçevede, birçok muhalif grubun 2011'in sonlarından itibaren desteklendiği ve silahlandırıldığı, Suriye'de Esad rejiminin devrilmesi için, sınırlardan muhalif ya da radikal unsurların geçişine müsaade edildiği, kanıtlarıyla ortaya çıkmış gerçeklerdir.¹⁵⁵ Lakin, gelişmeler şunu göstermiştir ki; hem müttefiklerinin Esad rejimini desteklemesi hem de Esad'ın, daha önce belirtildiği gibi, sert askeri yöntemler de uygulamak suretiyle mücadeleyi bırakmaması, Türkiye'de lider kadronun Suriye'de istediği sonuca ulaşmasını mümkün kılmamıştır.

7.3.3. Sistem Analizi

Hermann'ın vurguladığı gibi, dış politikada değişime neden olan unsurlarla ilgili dört faktörden sonuncusu, dış şoklar ve bunlara bağlı olarak aktörlerin uluslararası düzendeki konumlarının/ittifak ilişkilerinin bir değişikliğe uğramasıdır.¹⁵⁶ Yukarıda özetlendiği gibi, Arap Baharının neden olduğu gelişmeler Türkiye'ye bir fırsat penceresi sunmuştur ve Türkiye, Suriye'de istediği siyasi sonucu elde etmeye çalışırken, kendince bir istikamet belirlemiştir. Arap Baharı sonrası siyasi ortamda, Türkiye'nin Suriye krizini yönetirken benimsediği politika, Esad rejimine söylem düzeyinde muhalefet etmekle sınırlı kalmamış, değinildiği gibi, muhalif/radikal unsurları desteklemeyi de içermiştir. Bu girişimler, Türkiye'nin temas halinde olduğu radikal grupların mahiyeti sebebiyle, kendisinin uluslararası düzendeki konumunu sarsabilecek çapta girişimlerdir. Cop ve Zihnioglu, Türkiye'nin radikal İslamcı unsurları desteklediği iddiasının kendisinin bile, Türkiye'nin geleneksel Batı merkezli ittifak açısından uzaklaşması yönünde bir riski taşıdığına dikkat çekiyorlar.¹⁵⁷ Bu mevzu hala devam etmekte olduğu için, bir sonuca varmak şu aşamada zor görünmektedir. Yine de, Türkiye'nin müttefiklerinin de dahil olduğu birçok ülkeyle Suriye

¹⁵⁵ "İşte MİT TIRlarına baskın anı (13.06.2015)

http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/291121/iste_MiT_TIR_larina_baskin_ani.html

¹⁵⁶ Hermann, F. Charles. 1990. "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy, sf.12

¹⁵⁷ Cop, Burak ve Zihnioglu, Özge. 2015. "Turkish Foreign Policy under AKP Rule: Making Sense of the Turbulence." Political Studies Review 1-11, sf.9

konusunda farklı noktalarda bulunduğu ve hatta bu yüzden uluslararası sistem tarafından dengelendiği bir gerçektir.

Türkiye, Suriye krizini, yukarıda özetlendiği gibi, rejimin yeni bir siyasi oluşumla ikame edilmesi yönünde bir stratejiyle ele aldı. Lakin, Buzan ve Waeuver'e referansla çalışmanın başında belirtilen, Ortadoğu'nun içkin özellikleri nedeniyle alt bölgeler arasındaki geçişkenliğin fazla olması, Türkiye'nin düşündüğünden çok daha başka bir tabloyu Suriye'de ortaya çıkardı. Bu çerçevede, özellikle IŞİD'in diğer alt bölgelerden sağladığı destekle güçlenen varlığı ışığında, Suriye'de dinamiklerin değişmesi, Türkiye tarafından vaktinde anlaşılamayan bir diğer unsur olarak ortaya çıktı.

Neoklasik Realizm, sistemi ve iç değişkenleri beraber okuyan bir teorik yaklaşıma sahiptir. Bu teori, aktörlerin içkin karar alma süreçlerini inceleyip, dışarıdan gelen baskı ya da fırsatlara nasıl tepkiler verdiklerini değerlendirir.¹⁵⁸ Neoklasik Realizm, Yapısalcı Realizm'in temel prensiplerinden biri olan, dünya düzeninin anarşik olduğu tezini kabul edip, ek olarak şu unsuru vurgular: aktörler içkin karar alma mekanizmalarıyla, düzendeki denge unsurunu sarsacak girişimlerde bulunurlarsa, sistem tarafından cezalandırılır ya da dengelenirler. Denge bozucu girişimler şu şekillerde gerçekleşebilir: ülke içinden kaynaklanan motivasyonların (örneğin tarihsel ya da sosyokültürel nedenlerin) dış politikaya gereğinden fazla yansması; ya da liderlerin sınırlı vizyonla ya da popülist nedenlerle, sistemin zorunlu kıldığı objektif gerçeklikten kopuk şekilde bir dış politika benimsemesi.¹⁵⁹

Bu çerçevede, Türkiye'de lider kadronun ısrarla Esad'ın gidişini merkeze alan söylemleri ve eylemsel faaliyetlerinin, 2015 sonu itibariyle sistemin dengeleyici gücü tarafından durdurulduğu görülmektedir. Suriye'ye müdahil olan uluslararası aktörlerin, ortaya çıkan yeni riskler ışığında, Esad'ın artık öncelikli tehdit olmadığını belirten açıklamalar yaptıkları ortadadır. Bunun nedeni, IŞİD'in Suriye ve Irak'taki çatışma ortamını uluslararası sistemin farklı bölgelerine taşıma kapasitesini göstermiş ve Ortadoğu haricindeki aktörleri de tehdit eder hale gelmiş olmasıdır. Örneğin, Paris saldırıları akabinde Fransa Cumhurbaşkanı Hollande, Fransa'nın düşmanının Esad değil, IŞİD olduğunu vurgulamıştır.

Değişen dinamikler ışığında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 14 Eylül 2015 tarihinde "Esad"lı geçiş olabilir demesi¹⁶⁰ Türkiye'nin kendine yeni bir hareket alanı bulma çabası olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar bu mesaj zıt yönlü açıklamalarla düzeltilmeye

---

¹⁵⁸ Schweller, Raymond. 2003. "The Progressiveness of Neoclassical Realism." İçinde: Progress in International Relations Theory, Ed. by Elman, Colin ve Elman F. Miriam, 311-349, sf.320

¹⁵⁹ Rathburn, Brian. 2008. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism." Security Studies 17: 294-321, sf. 296

¹⁶⁰ "Erdoğan: Esad'lı geçiş dönemi olabilir" (24.09.2015)

<http://www.evrensel.net/haber/261345/erdogan-esadli-gecis-donemi-olabilir>

çalışıldıysa da ¹⁶¹ Viyana antlaşması ve 18 Aralık 2015'te ABD ve Rusya arasında, Suriye'deki siyasi geçişle ilgili mutabakatın BM Güvenlik Konseyi'nin de onayıyla resmiyete dökülmesi, Esad karşıtı duruşta bir değişiklik olduğunu işaret eden önemli gelişmelerdir. Bu gelişmeler ışığında, Esad'ın en az iki sene daha koltuğunu korumasının güçlü bir ihtimal olarak ortaya çıktığı bir ortamda, ¹⁶² Türkiye'nin Esad'sız Suriye tezi üzerine bina ettiği politika bir sonuca tekabül etmemiştir. Uluslararası düzendeki hakim güçler, değişen dinamiklerin ve Suriye'de sayısı bin beş yüze ulaşan milis grupların varlığı ışığında, ¹⁶³ Suriye politikalarında bir değişikliğe gitmişler ve Türkiye'nin Suriye meselesinde benimsediği pozisyonundan çok daha farklı bir noktada kendilerini konumlandırmışlardır.

8. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye-Suriye dış politika krizini, Türkiye'nin kriz yönetimi açısından ele almaya çalıştı. Çalışmanın ana aksını politik söylem belirlese de, Türkiye'de karar alıcıların muhatap ülke olan Suriye'ye yönelik sergiledikleri eylemler de, tartışma dahilinde analiz edildi. Belirtildiği gibi, Türkiye-Suriye krizi, ikili ilişkilerin gayet iyi olduğu dokuz senelik bir dönemin akabinde, bir dizi bölgesel gelişmenin Suriye'de rejim ve muhalifleri karşı karşıya getirmesi ve buna istinaden Türkiye'nin de bu ortama müdahil olmasıyla vuku buldu. Suriye'deki çatışma ortamının ilk aşamalarında, Türkiye'nin Esad karşıtı bir duruş sergilemekten uzak durduğu görüldü. Daha sonra ise, Suriye'de sertleşen ortamla birlikte Türkiye, pozisyonunu muhaliflerin yanında yer almak suretiyle netleştirip, Esad rejiminin Suriye'deki varlığının son ermesi yönünde bir politika güttü. Bu çerçevede, hem diskursal hem de eylemsel inisiyatiflere başvurarak, Suriye'de bir iç savaşa evrilmiş çatışma ortamına müdahil olmuş oldu.

Medya taramasında ve daha sonra ortaya konulan analizlerde gösterildiği gibi, Türkiye'nin muhatap ülke Suriye ile kriz yaşarken, Suriye'den kendisinin varlığına yönelik bir tehdidin gelmediği bu çalışmanın vardığı sonuçlardan biri olarak vurgulandı. Fakat, Suriye'de rejimi değiştirmeye çalışan bir ülke tablosu arz eden Türkiye'nin saldırgan kuvvet kullanma stratejisi benimsediği belirtildi. İki ülkenin birbirleriyle ilgili kriz algısı oluşurken, olaylara farklı zamanlarda farklı anlamlar yükledikleri görüldü. Bu bağlamda, 2011'in Ekim

¹⁶¹ "Sinirlioğlu: Türkiye'nin kara kuvvetleriyle Suriye'ye girmesi öngörülüyor" (16.11.2015)

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/1154095-sinirlioglu-esadin-aday-olma-opsiyonu-yok>

¹⁶² "Hollande bir kez daha 'Savaştayız' dedi: Çözüm Esad değil ama düşmanımız IŞİD" (16.11.2015)

<http://www.diken.com.tr/hollande-bir-kez-daha-isdile-savastayiz-dedi-saldirilar-inancimizi-guclendirdi/> ;

"ABD'den önemli açıklama: Esad güçleri ile işbirliği yapılabilir" (05.12.2015)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/442925/ABD_den_ozemli_aciklama_Esad_gucleri_ile_isbirligi_yapilabilir.html

¹⁶³ "Suriye, bölünmeden olmaz..." (20.10.2014)

<http://arsiv.taraf.com.tr/haber-suriye-bolunmeden-olmaz-166341/>

ayından itibaren, silahlı muhalif unsurların Türkiye’de ikamet ettiğinin ortaya çıkmasıyla, Suriye için Türkiye’nin, kendisinin bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanmaya başladığı ifade edildi. Fakat, Türkiye için krizin başlangıcı, Türk Hava Kuvvetleri’ne ait bir RF4 uçağının 22 Haziran 2012’de düşürülmesiyle ortaya çıktı. Bunun akabinde, Türkiye’nin sorunu askerileştirme yönünde ciddi adımlar attığı ve Suriye sınırını, angajman kurallarını da değiştirerek, Esad rejimi açısından ‘yaklaşılamaz bölge’ olarak tahkim etmeye giriştiği görüldü. Bu doğrultuda, düşürülen Suriye uçağı ve helikopteri ve Akçakale’ye düşen top mermisi ve TSK’nın buna cevap vermesi, gibi bir dizi gelişmeyle Suriye ile savaş riskini de güçlü bir şekilde gündeme getiren bir süreç yaşandı.

İlişkiler Suriye ile diplomatik olarak kopma aşmasına girdiği andan itibaren Türkiye’de karar alıcılar, diskurdan en üst seviyede yararlandılar. Siyaset arenasında, diskurun çok önemli bir araç olduğu yukarıda belirtildi. Fakat, Türkiye’de Davutoğlu-Erdoğan ikilisinin önderliğinde karar alıcıların, diskuru gereğinden fazla sıklıkla ve yoğunlukla kullanması, bu enstrümanın fayda sağlamaktan çok, Türkiye’nin siyasi manevra alanını daraltan bir işlev gördüğünü bize gösterdi. Daha özelinde, sarf edilen söylemlerde Esad’ın artık gayrimeşru olduğunun onlarca kez tekrarlanmış olması, ve fakat Esad’ın hala koltuğunda oturuyor olması, Türkiye’nin yeni politikalar şekillendirmede önüne bir engel olarak çıktı. Vurgulandığı gibi, Esad rejiminin de Türkiye’ye yönelik sert bir diskur benimsediği anlar sıklıkla görüldü. Lakin, aktörlerin buldukları konumlara bakılarak, Suriye rejiminin kendi ülkesini istikrarsızlaştığını düşündüğü Türkiyeli muhataplarını defansif bir açıdan hedef aldığı görüldü. Buna rağmen, bu çalışmada, Esad yönetiminin Türkiye ile ilişkilerin kopmaması için, sembolik olarak önemli olaylarda inisiyatif alarak, krizi yatıştırma çabası içine girdiği görüldü. Fakat, Türkiye, krizin sıcak kalması noktasında bir strateji benimseyerek, Esad sonrası bir Suriye’nin tahkimi doğrultusunda politika gütmeyi tercih etti.

Türkiye açısından Suriye ile kopuş ise üç başlıkta değerlendirildi. Bunlardan Türkiye’de karar alıcı mekanizmanın ve bürokrasinin rolü, dar bir kadro etrafından ele alınan bilgi toplama ve strateji belirleme süreçleri çerçevesinde ele alındı. Kriz sırasında, hem bilgi toplama alanında hem operasyonel eksende MİT’in, siyasi iktidarın güdümünde bir devlet kurumu olarak, belirli bir bölgesel tahayyülü hakim kılmak için işlev gören bir aktör olduğu izah edildi. Lider özellikleriyle ilgili olarak ise, Davutoğlu liderliğindeki karar alıcı kadronun Türkiye’nin tarihsel ve kültürel özelliklerine dayanarak, Suriye krizini Türkiye’nin jeopolitik etki alanını genişletmek için bir fırsat olarak kullanmaya çalıştığı belirtildi. Bununla ilişkili olarak, AKP yönetiminin, yalnız Suriye’yi değil, değişen bölge ve uluslararası dinamikleri de okumakta eksik kaldığı ifade edildi. Neoklasik Realist teoriden yararlanarak, Türkiye’nin

müttefiklerinin de içinde yer aldığı uluslararası sistemin önemli aktörlerinin, Suriye’de radikal unsurların hareket alanı bulması neticesinde, Esad karşıtı duruşlarını yumuşattıkları ve bu çerçevede Türkiye’nin Suriye üzerinden yürüttüğü politikanın sistem tarafından dizginlendiği ifade edildi.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Aksu, Fuat. 2008. *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Altunışık, B. Meliha ve Tür, Özlem. 2006. "From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations." *Security Dialogue* 37 (2): 229-248.
- Ateş, Davut. 2014. *Türk Dış Politikasına Giriş: Yeni Muhafazakarlık ve Doğu-Batı Ekseninde Değişim*. Bursa: Dora.
- Balcı, Ali. 2013. *Türkiye Dış politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Brecher, Michael. 2011. *International Political Earthquakes*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Brecher, Michael ve James, Patrick. 1988. "Patterns of Crisis Management." *The Journal of Conflict Resolution* 32 (3): 426-156.
- Brecher, Michael ve Wilkenfeld, Jonathan. 1997. *A Study of Crisis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Buzan, Barry ve Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry, ve Hansen, Lene. 2007. *International Security Vol.3*. London: Sage Publications.
- Charles, F. Hermann. 1993. "Crisis." İçinde: *The Oxford Companion to Politics of the World*, Ed. Joel Krieger, 205-207. New York: Oxford University Press.
- Cop, Burak ve Zihnioğlu, Özge. 2015. "Turkish Foreign Policy under AKP Rule: Making Sense of the Turbulence." *Political Studies Review* 1-11.
- Davutoğlu, Ahmet. 2008. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Duran, Hasan. 2011. "Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri." *ORTADOĞU YILLIĞI* 502-518.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings*. Great Britain: The Harvester Press.
- George, L. Alexander. 1991. "A Provisional Theory of Crisis Management." İçinde: *Avoiding War: Problems of Crisis Management*, 22-31. USA: Westview Press.
- George, L. Alexander. 1991. "Strategies for Crises Management." İçinde: *Avoiding War: Problems of Crisis Management*, Ed. George, L. Alexander, 377-395. USA: Westview Press.
- George, L. Alexander. 1969. "The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making." *International Studies Quarterly* 190-222.
- Hermann, F. Charles. 1990. "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy." *International Studies Quarterly* 34 (1): 3-21.
- Hermann, F. Charles. 1972. "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises." İçinde: *International Crises: Insights from Behavior Research*, Ed. F. Charles Hermann. New York: Free Press.
- Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri. "Saldırgan Kuvvet Kullanma." Erişildi: 15.12.2015. http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossary&catid=1&id=132&Itemid=144&lang=tr.
- Keeley, James F. 1990. "Toward a Foucauldian Analysis of International Regimes." *International Organization*, 83-105.
- Krause, Keith ve Williams, C. Michael. 2007. "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods." İçinde: *International Security Vol.3*, Ed. Buzan, Barry ve Hansen, Lene, 135-166. London: Sage Publications.

- Mintz, Alex ve De Rouen, Karl. 2010. *Understanding Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Özel, Soli ve Özkan, Behlül. 2015. "Illusions versus reality: Turkey's approach to the Middle East and North Africa." *Policy Brief* 200: 1-7.
- Rathburn, Brian. 2008. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism." *Security Studies* 17: 294–321.
- Sait Yılmaz, Türkiye. "Irak-Suriye Üçgeninde Neler Oluyor." Erişildi: 21.12.2015.
https://www.academia.edu/11659815/T%C3%BCrkiye-Irak-Suriye_%C3%9C%C3%A7geninde_Neler_Oluyor.
- Schweller, Raymond. 2003. "The Progressiveness of Neoclassical Realism." İçinde: *Progress in International Relations Theory*, Ed. Elman, Colin ve Elman F. Miriam, 311-349.
- Stein, Aaron. 2014. "IV. Stumbling in Iraq and Syria, 2011–14." *Whitehall Papers* 83 (1): 59-87.

İnternet siteleri (medya taraması):

“2'nci Ordu Komutanı Suriye sınırında” (30.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/2nci-ordu-komutani-suriye-sinirinda-20884360>

“11 soruda yeni MİT” (19.04.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/11-soruda-yeni-mit-26252615>

“ABD'den önemli açıklama: Esad güçleri ile işbirliği yapılabilir” (05.12.2015)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/442925/ABD_den_ozemli_aciklama_Esad_gucleri_ile_isbirligi_yapilabilir.html

“ABD: Suriye savaşını bitirmek için Esad'la konuşmak zorundayız” (16.03.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/abd-suriye-savasini-bitirmek-icin-esadla-konusmak-zorundayiz-28459993>

“Akan kanın sorumlusu Türk hükümeti” (30.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/akan-kanin-sorumlusu-turk-hukumeti-21337622>

“Akçakale'ye top mermisi düştü: 5 ölü, 10 yaralı” (04.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/akcakaleye-top-mermisi-dustu-5-olu-10-yarali-21615000>

“Ankara'dan Şam'a 9 yaptırım” (01.12.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ankara-dan-sam-a-9-yaptirim-19365954>

“Ankara'nın Şam mesajı: Reformlara öncülük edin” (08.04.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-sam-mesaji-reformlara-onculuk-edin-17492212>

“Askeri yığınak ateş hattının tam karşısında” (29.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/askeri-yiginak-ates-hattinin-tam-karsisinda-20876622>

“Assad: Turkey seeking to recapture imperial days” (26.11.2011)

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4153293,00.html>

“Assad confirms Turkish mediation with Israel” (28.04.2008)

<http://www.theguardian.com/world/2008/apr/24/syria.israelandthepalestinians>

“Assad core regime intact despite defections” (08.09.2012)

<http://www.middle-east-online.com/english/?id=53819>

“Başbakan'dan önemli açıklamalar” (06.03.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakandan-onemli-aciklamalar-20066608>

“Başbakan'dan tarihi Suriye kararı” (26.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakandan-tarihi-suriye-karari-20847316>

“Başbakan'dan tezkere yorumu: Hazır değilsen devlet değilsin” (07.10.2012)

<http://t24.com.tr/haber/basbakandan-tezkere-yorumu-hazir-degilsen-devlet-degilsin,214684>

“Başbakan Erdoğan: Tokadımız ağır olacak” (24.03.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-erdogan-tokadimiz-agir-olacak-26070476>

“Beşar Esad muhalifleri böyle tarif etti” (20.06.2011)

<http://www.internethaber.com/besar-esad-muhallifleri-boyle-tarif-etti-354412h.htm>

“Biz Esad'ın Gorbaçov olmasını istedik, o Miloşeviç'i tercih etti” (10.02.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/biz-esadin-gorbacov-olmasini-istedik-o-milosevici-tercih-etti-19887726>

“CHP Şam'a gidecek yüz bulamayacak” (06.09.2012)

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/09/06/chp-sama-gidecek-yuz-bulamayacak>

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Esed butik devlet peşinde” (22.09.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogan-esed-butik-devlet-pesinde-30157403>

“Davutoğlu: Dünyayı değiştireceğiz” (26.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-dunyayi-degistirecegiz-21068138>

“Davutoğlu: "En kararlı tutumu takınacağız" (14.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-en-kararli-tutumu-takinacagiz-19239072>

“Davutoğlu: Kim saldırırsa susturulacak” (06.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-kim-saldirirsa-susturulacak-21637627>

“Davutoğlu: Suriye misilleme yaparsa sonuçlarına katlanır” (18.09.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-suriye-misilleme-yaparsa-sonuclarina-katlanir-24737069>

“Davutoğlu: Türkiye her türlü senaryo için hazırlıklıdır” (25.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-turkiye-her-turlu-senaryo-icin-hazirliklidir-18581340>

“Davutoğlu, Esad'a ömür biçti” (25.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-esada-omur-bicti-21300142>

“Davutoğlu'dan Esad için sert sözler” (14.10.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutogludan-esad-icin-sert-sozler-24917458>

“Davutoğlu'ndan 'sınır ötesi operasyon' açıklaması” (26.03.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-sinir-otesi-operasyon-aciklamasi-26089263>

“Davutoğlu'ndan Suriye tepkisi” (01.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglundan-suriye-tepkisi-18387777>

“Davutoğlu'nun açıklaması” (09.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglunun-aciklamasi-18451580>

“Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'ndan Kerry'ye 'Esad' tepkisi” (16.03.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/disisleri-bakani-cavusoglundan-kerryye-esad-tepkisi-28463572>

“Dublör olma dönemi kapandı” (27.04.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/dublör-olma-donemi-kapandi-20431356>

“Erdoğan: Beşşar siyasi açıdan ölmüştür” (21.09.2012)

<http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-bessar-siyasi-acidan-olmustur-1101102/>

“Erdoğan: "Bu soykırım girişimidir" (14.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-bu-soykirim-girisimidir-20986394>

“Erdoğan: Esad er ya da geç gidecektir” (08.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-esad-er-ya-da-gec-gidecektir-20716808>

“Erdoğan: Esad'lı geçiş dönemi olabilir” (24.09.2015)

<http://www.evrensel.net/haber/261345/erdogan-esadli-gecis-donemi-olabilir>

“Erdoğan: Gemilerimiz Akdeniz'de” (21.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-gemilerimiz-akdenizde-18782033>

“Erdoğan: "Ok hedefe varmalı"” (17.03.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-ok-hedefe-varmali-22835932>

“Erdoğan: Sekiz kere kaza mı olur” (08.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-sekiz-kere-kaza-mi-olur-21626139>

“Erdoğan: Suriye'deki gelişmelere sessiz kalmamız mümkün değil” (28.03.2011)

http://www.zaman.com.tr/politika_erdogan-suriyedeki-gelismelere-sessiz-kalmamiz-mumkun-degil_1114084.html

“Erdoğan, Esad ile görüştü” (15.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-esad-ile-gorustu-18034069>

“Erdoğan'dan Esad'a: Artık o koltuktan çekil” (22.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esada-artik-o-koltuktan-cekil-19301665>

“Erdoğan'dan Esad'a: Gün gelecek sen de gideceksin” (21.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esada-gun-gelecek-sen-de-gideceksin-19292942>

“Erdoğan'dan Esad ailesine sert mesaj” (10.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esad-ailesine-sert-mesaj-18003148>

“Erdoğan'dan Suriye'ye sert çıkış” (16.11.2011)

<http://www.internethaber.com/erdogandan-suriyeye-sert-cikis-384141h.htm>

“Esad, Suriye’de çözümün parçası” (14.02.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-suriye-de-cozumun-parcasi-28198289>

“ESAD’IN PROBLEMİ ANNESİ” (25.05.2013)

<http://www.milliyet.com.tr/-esad-in-problemi-annesi-/siyaset/ydetay/1713801/default.htm>

“Esad: Erdoğan çıkarları için ülkesini feda eder” (18.04.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-erdogan-cikarlari-icin-ulkesini-feda-eder-23072402>

“Esad: Reform adımları dış baskılarla karşılık buldu” (19.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-reform-adimlari-dis-baskilarla-karsilik-buldu-18768429>

“Esad neden Esed oldu?” (14.11.2012)

<http://www.gazetevatan.com/esad-neden-esed-oldu--492901-gundem/>

“Esad yalan söylüyor” (04.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-esad-yalan-soyluyor-20911358>

“Esad'dan Başbakan Erdoğan'a başsağlığı mesajı” (08.10.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esaddan-basbakan-erdogana-bassagligi-mesaji-18930291>

“Esad'dan Türkiye'ye deprem yardımı” (04.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esaddan-turkiyeye-deprem-yardimi-19166194>

“Esad'dan Türkiye'ye salvo” (17.05.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/esaddan-turkiyeye-salvo-20569966>

“Esad rejiminin çökmesini değil...” (22.07.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/esad-rejiminin-cokmesini-degil-29606499>

“Esad'a sert mesaj” (23.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/esada-sert-mesaj-18563001>

“Esed Seni Artık Tanımıyoruz, Hadi Defol” (30.12.2012)

<http://www.trthaber.com/haber/gundem/esed-seni-artik-tanimiyoruz-hadi-defol-68982.html>

“Genelkurmay: “Görüldü, uyarıldı, vuruldu” (16.09.2013)
<http://www.hurriyet.com.tr/genelkurmay-goruldu-uyarildi-vuruldu-24724279>

"Hadlerini bildirdi uçağı düşürdü" (24.03.2014)
<http://www.hurriyet.com.tr/hadlerini-bildirdi-ucagi-dusurdu-26076994>

“Hollande bir kez daha ‘Savaştayız’ dedi: Çözüm Esad değil ama düşmanımız IŞİD”
(16.11.2015)
<http://www.diken.com.tr/hollande-bir-kez-daha-isidle-savastayiz-dedi-saldirilar-inancimizi-guclendirdi/>

“How Qatar is funding the rise of Islamist extremists” (20.09.2014)
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/11110931/How-Qatar-is-funding-the-rise-of-Islamist-extremists.html>

"İstesek Suriye'yi birkaç saat içinde yerle bir ederiz" (05.10.2012)
<http://www.haberturk.com/gundem/haber/782756-istesek-suriyeyi-birkac-saat-icinde-yerle-bir-ederiz>

“İşte MİT tırlarına baskın anı (13.06.2015)
http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/291121/iste_MiT_TIR_larina_baskin_ani.html

“Kerry: Esad gitmeli ama...” (19.09.2015)
<http://www.hurriyet.com.tr/kerry-esad-gitmeli-ama-30118396>

“Libya-Türkiye üzerinden Suriye’ye silah trafiği” (11.07.2013)
http://www.ydh.com.tr/HD12030_libya-turkiye-uzerinden-suriyeye-silah-trafigi.html

“Makdissi: Türkiye ve Suriye düşman değildir” (24.06.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/makdissi-turkiye-ve-suriye-dusman-degildir-20834518>

“MİT tırları soruşturması: Neler olmuştu?” (27.11.2015)
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151127_mit_tirlari_neler_olmustu

“Model Türkiye” (31.05.2011)
<http://www.hurriyet.com.tr/model-turkiye-17923840>

“Mübarek gitti, Beşar sen de git” (25.09.2011)
<http://www.hurriyet.com.tr/mubarek-gitti-besar-sen-de-git-18821220>

“Ne gerekiyorsa yapacağız” (10.08.2011)
<http://www.hurriyet.com.tr/ne-gerekiyorsa-yapacagiz-18453123>

“Operasyonlar durmazsa konuşacak bir şey kalmaz” (15.08.2011)
<http://www.hurriyet.com.tr/operasyonlar-durmazsa-konusacak-bir-sey-kalmaz-18496966>

“Özür diliyoruz” (15.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/ozur-diliyoruz-19244114>

“Patriotların konuşlandırılacağı yerler belli oldu” (24.10.2012)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2012/12/24/6848/patriotlarin-konuslandirilacagi-yerler-belli-oldu>

“Rus uçağını neden vurduk?” (05.12.2015)

<http://www.radikal.com.tr/yenisoz/rus-ucagini-neden-vurduk-1486623>

“Rusya: ABD ile birlikte Suriye’de fark yaratabileceğimiz konusunda hemfikiriz” (15.12.2015)

<http://t24.com.tr/haber/rusya-abd-ile-birlikte-suriyede-fark-yaratabilecegimiz-konusunda-hemfikiriz,320451>

“Savaş uçağını Suriye düşürmüş” (23.06.2012)

<http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/23/savas.ucagini.suriye.dusurmus/666160.o/index.html>

“Savaşırım” (21.11.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/savasirim-19289942>

“Significant Regime Defection in Syria” (05.09.2013)

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/significant-regime-defection-in-syria>

“Sinirlioğlu: Türkiye'nin kara kuvvetleriyle Suriye'ye girmesi öngörülüyor” (16.11.2015)

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/1154095-sinirlioglu-esadin-aday-olma-opsiyonu-yok>

“Sınırdaki hareketlilik” (26.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/sinirda-askeri-hareketlilik-20849779>

“Stinger füzelerinin rampaları Suriye'ye çevrili” (29.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/stinger-fuzelerinin-rampalari-suriyeye-cevrili-20876233>

“Suriye, bölünmeden olmaz...” (20.10.2014)

<http://arsiv.taraf.com.tr/haber-suriye-bolunmeden-olmaz-166341/>

“Suriye: Türkiye'yle savaşmak istemiyoruz ama...” (10.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-turkiyeye-savasmak-istemiyoruz-ama-21668076>

“Suriye: Türkiye ile ortak komite kurmaya hazırız” (13.10.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-turkiye-ile-ortak-komite-kurmaya-haziriz-21689441>

“Suriye açıklarında Türk savaş uçağı düştü” (22.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-aciklarinda-turk-savas-ucagi-dustu-20821111>

“Suriye askerleri Türkiye sınırında bulunan Bdama kasabasına girdi” (18.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-askerleri-turkiye-sinirinda-bulunan-bdama-kasabasına-girdi-18060982>

“Suriye ile ortak arama ne demek?” (24.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ile-ortak-arama-ne-demek-20828289>

“Suriye meselesi bizim iç meselemizdir” (06.08.2011)

<https://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriye-meselesi-bizim-ic-meselemizdir/11521#1>

“Suriye'den Türkiye'ye büyük rest “ (30.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-buyuk-rest-18867798>

“Suriye'den Türkiye'ye büyük suçlama” (02.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-buyuk-suclama-21133020>

“Suriye'den Türkiye'ye çok ağır suçlamalar” (11.08.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-cok-agir-suclamalar-21206236>

“Suriye'den Türkiye'ye ilk tepki” (23.04.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-ilk-tepki-26067942>

“Suriye'den Türkiye'ye yanıt” (22.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-yanit-18086049>

“Suriye'den Türkiye'yle ilgili önemli karar” (02.12.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-ile-gili-onemli-karar-19373365>

“Suriye'nin BM Temsilcisi: Türk hükümeti teröristlere destek veriyor” (27.03.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyenin-bm-temsilcisi-turk-hukumeti-teroristlere-destek-veriyor-26098735>

“Suriye'nin tavrı belirleyecek” (23.05.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyenin-tavri-belirleyecek-20826291>

“Suriye'ye sevkıyatı karadan da durdururuz” (24.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ye-sevkiyati-karadan-da-durdururuz-18814562>

“Suriye'yle ilgili kritik tasarıya çifte veto geldi” (04.02.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeye-ile-gili-kritik-tasariya-cifte-veto-geldi-19846758>

“Suriye helikopterleri sınıra yaklaştı” (01.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-helikopterleri-sinira-yaklasti-20891622>

“Suriye ile ortak bakanlar kurulu toplantısı” (05.10.2009)

[http://www.haberx.com/suriye-ile-ortak-bakanlar-kurulu-toplantisi\(17,n,10274584,161\).aspx](http://www.haberx.com/suriye-ile-ortak-bakanlar-kurulu-toplantisi(17,n,10274584,161).aspx)

"Suriye ikinci evimizdir" (12.23.2009)

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2009/12/23/suriye-ikinci-evimizdir>

“Suriye Türkiye'yi BM'ye şikayet etti” (28.04.2015)

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriye-turkiyeyi-bmye-sikayet-etti>

“Suriye Ulusal Meclisi İstanbul'da kuruldu” (15.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ulusal-meclisi-istanbulda-kuruldu-18739295>

"Suriye'deki sancılı sürecin çok uzun süreceğini düşünmüyorum" (25.08.2012)
<http://www.milliyet.com.tr/-suriye-deki-sancili-surecin-cok-uzun-surecegini-dusunmuyorum-siyaset/siyasetdetay/25.08.2012/1586168/default.htm>

"Syria crisis: Tremseh 'massacre' - Friday 13 July 2012" (04.10.2012)
<http://www.theguardian.com/world/2012/jul/13/syria-hama-massacre-live>

"Syria's President Speaks" (20.01.2015)
<https://www.foreignaffairs.com/interviews/2015-01-25/syrias-president-speaks>

"Syrian PM defects from Assad government" (07.08.2012)
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/08/20128691725705233.html>

"Şam yönetimine 'Söz bitti' mesajı" (16.08.2011)
<http://www.hurriyet.com.tr/sam-yonetimine-soz-bitti-mesaji-18498660>

"Şam'daki yezid" (04.11.2013)
<http://www.hurriyet.com.tr/sam-daki-yezid-25039149>

"Şam'ın çok sert açıklamasına Ankara'dan notayla yanıt" (11.10.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/samin-cok-sert-aciklamasina-ankaradan-notayla-yanit-21672335>

"Tezkere TBMM'den geçti" (04.10.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/tezkere-tbmm-den-gecti-21622897>

"TSK'dan açıklama" (25.03.2014)
<http://www.hurriyet.com.tr/tskdan-aciklama-26080931>

"Turkish foreign minister meets Syria's Assad" (09.08.2011)
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/08/201189105938279417.html>

"Türkiye Halep'i Alacak Fetih Ordusu Kurmayı Hedefledi, Rusya Önledi" (29.09.2015)
<http://bianet.org/bianet/siyaset/167916-turkiye-halep-i-alacak-fetih-ordusu-kurmaya-hedefledi-rusya-onledi>

"Türkiye'nin derdi yeni Osmanlı" (21.09.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-nin-derdi-yeni-osmanli-21519268>

"Türkiye sınır ihlali yapan Suriye uçağını düşürdü" (23.03.2014)
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-sinir-ihlali-yapan-suriye-ucagini-dusurdu-26067958>

"Türkiye Suriye'ye karşılık Verdi" (04.10.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeye-karsilik-verdi-21617637>

"Türkiye Suriye'ye nota Verdi" (24.06.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriye-ye-nota-verdi-20834387>

"Türkiye: Esad meşru değil" (05.02.2012)
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-esad-mesru-degil-19848419>

“Türkiye, hava sahasını askeri sevkıyata kapattı” (22.09.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-hava-sahasini-askeri-sevkiyata-kapatti-18796280>

“Türkiye, Suriyeli muhaliflerin karargahı oluyor” (28.10.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeli-muhaliflerin-karargahi-oluyor-19107668>

“Türkiye'den Esad'a bir hafta süre” (20.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyeden-esada-bir-hafta-sure-18071245>

“Türkiye'nin sessiz kalması mümkün değil” (18.08.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-nin-sessiz-kalmasi-mumkun-degil-18515625>

"Türkiye'ye en az 1 milyon Suriyeli mülteci gelecek" (11.06.2011)

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyeye-en-az-1-milyon-suriyeli-multeci-gelecek-18008558>

“Türkiye Şam Büyükelçiliğini Kapattı” (26.03.2012)

<http://www.haberler.com/turkiye-sam-buyukelciligini-kapatti-3481199-haberi/>

“Vurduk sonra Türk olduğunu anladık” (23.06.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/vurduk-sonra-turk-oldugunu-anladik-20826126>

“Yalan Rüzgârı'nda başrolü sen oyna” (15.05.2012)

<http://www.milliyet.com.tr/yalan-ruzgari-nda-basrolu-sen-oyna/siyaset/siyasetdetay/15.05.2011/1390469/default.htm>

“Yeni bombalar patlar mı” (15.05.2013)

<http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/emre-uslu-2/yeni-bombalar-patlar-mi/26114/>